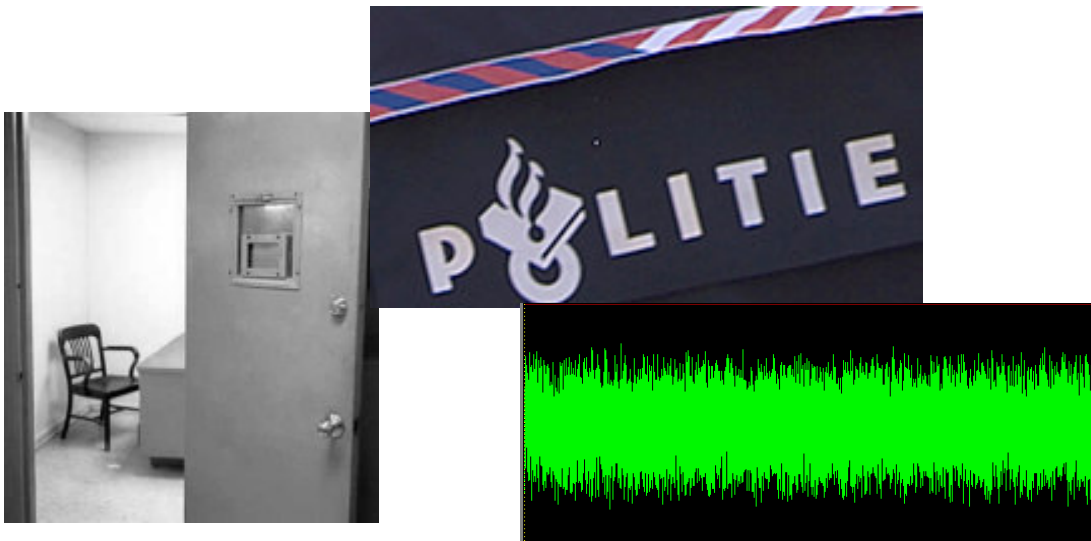

Vraagontwerp en vraagontwijking in politieverhoren

Een linguïstisch onderzoek

Masterthesis
Faculteit: Geesteswetenschappen
Opleiding: Communicatie- en Informatiewetenschappen
Specialisatie: Communicatie Design
Universiteit van Tilburg

Begeleiding: Dr. Erica Huls, Faculteit Geesteswetenschappen

Miriam Lauers
Tilburg, april 2008

Voorwoord

'Hoe gaat het met je scriptie?' Een jaar lang was het naast de normale begroeting 'alles goed?' de meest gestelde vraag die vrienden en familie mij stelden. In het begin vertelde ik enthousiast over wat voor een spannende tijd ik had bij het Impuls team en kon ik helaas niet teveel inhoudelijk vertellen over mijn belevenissen. Tijdens het transcriberen was vaak een vermoeide blik genoeg om te laten weten dat dit nu niet het gewenste onderwerp van gesprek was. Toen de resultaten uit het onderzoek naar voren kwamen en de analyses gemaakt konden worden, zag ik steeds meer vorm komen in de scriptie. De spreekwoordelijke laatste loodjes wogen ook bij mij zwaar. Tijdens de eindfase zag ik dan ook een quote hangen in de bibliotheek waar ik alleen maar mee kan instemmen: 'Schrijven is blijven zitten tot het er staat' (Kees van Kooten)¹. En dat is wat ik heb gedaan en in de pagina's die volgen is het resultaat daarvan te zien.

Ik zou in dit voorwoord graag wat mensen willen bedanken die mij op een of andere manier hebben geholpen tijdens het schrijven van mijn scriptie. Ten eerste wil ik Toine van Loenhout bedanken van het recheteteam Brabant-Noord, zonder zijn medewerking en vertrouwen had ik deze scriptie nooit kunnen schrijven. Ook Hans Harmsen en iedereen van het Impuls team hartelijk bedankt voor het vertrouwen en enthousiasme over het bijwonen van de verhoren door mij. En uiteraard de gezellige koffiepauzes met zo nu en dan een stukje vlaai en op de achtergrond Radio Mexico. Dit heeft mijn saaie transcriptie-uren een stuk opgevrolijk! Tevens wil ik politie Brabant Zuid-Oost bedanken voor hun medewerking.

Daarnaast ben ik mijn vrienden en familie dank verschuldigd omdat ze toch steeds de moed en het geduld hadden om naar mijn vorderingen te vragen. Verder bedank ik ook Arno Janssen van de Politieacademie Eindhoven voor alle literatuur die hij ter beschikking heeft gesteld. Ten slotte gaat mijn grote dank uit naar Erica Huls. Haar begeleiding heeft ervoor gezorgd dat mijn scriptie bleef vorderen en een begeleidingsgesprek leidde altijd weer tot nuttige informatie om mee verder te gaan. Ook waardeer ik het erg dat ik niet teveel aan het handje meegenomen ben, maar dat er handvaten werden gegeven om verder te werken, om het vervolgens zelf uit te pluizen. Hier heb ik erg veel van geleerd. Nu is het eindelijk tijd om deze kennis over te dragen en de resultaten van mijn inspanningen te delen.

Veel leesplezier!

Eindhoven, 3 april 2008

Miriam Lauers

¹ Kees van Kooten (1982), *Veertig*. Amsterdam: De Bezige Bij

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	4
Inleiding	5
1. Theoretisch kader	6
1.1 Een rechtvaardig politieverhoor	6
1.2 Onderzoek in en buiten Nederland	7
1.3 Institutionele gesprekken	9
1.4 Het politieverhoor	10
1.5 Vraagontwijking	10
1.6 Vraagontwerp	14
1.7 Onderzoeksvraag	14
2. De methode	16
2.1 Schematische onderzoeksopzet	16
2.2 Methodologie	16
2.3 Materiaal	18
2.4 Materiaalanalyse	19
2.4.1 Transcriptie	19
2.4.2 Beurtanalyse	20
2.4.3 Variabelen coderen	21
2.4.3.1 Identificatievariabelen	21
2.4.3.2 Vraagontwijking	21
2.4.3.3 Vraagontwerp	24
2.4.3.4 Contextvariabelen	28
2.4.4 Type delict: hoofd- of relevante variabele?	29
2.4.5 Aanpassing variabelen	29
2.5 Focus onderzoek	29
3. Resultaten	30
3.1 Het 'ideale' verhoor	30
3.2 Wat doen de variabelen?	31
3.3 Relaties tussen de variabelen	33
3.3.1 Onafhankelijke en afhankelijke variabelen	33
3.3.1.1 Gespreksrol	33
3.3.1.2 Beurtwisseling	33
3.3.1.3 Antwoord	34
3.3.1.4 Beleefdheid	34
3.3.2 Contextvariabelen	34
3.4 Kwalitatieve analyse	37
3.4.1 Directieven en expressieven door de verdachte	37
3.4.2 Dominantie van de verdachte	40
4. Conclusies en discussie	44
4.1 Vraagontwijking en de invloed van vraagontwerp	44
4.2 Vraagontwijking, vraagontwerp en de invloed van de contextvariabelen	45
4.3 Discussie	46
4.4 Verdere suggesties voor de politie	47
4.5 Vervolgonderzoek	47
Literatuurlijst	49

Samenvatting

De wijze van verhoren door de politie staat de laatste jaren flink ter discussie. In dit onderzoek wordt getracht een bijdrage te leveren aan de volgende vraagstelling: *Hoe ziet de vraag-antwoordsequentie er uit in een politieverhoor aangaande lichte, middelzware en zware delicten en op welke manier beïnvloedt het type vraag van de verhoorder de reactie van de verdachte?*

De focus van dit onderzoek is de invloed van het vraagontwerp van de verhoorder op de vraagontwijking van de verdachte. Vraagontwijking is een complex fenomeen en met behulp van verschillende onderzoeken van onder andere Huls (2005) en Kuiper (2006) is er in deze scriptie een manier gevonden om vraagontwijking te onderzoeken. Theorieën van Huls (2001), Levinson (1983) en Hutchby en Wooffitt (1998) hebben ondersteuning geboden bij het operationaliseren van deze manieren.

Om antwoord te krijgen op de vraagstelling is een aantal verhoren bijgewoond bij de politie Noord-Brabant en Zuid-Oost Brabant. Van deze verhoren (onderverdeeld in licht, middelzwaar en zwaar delict) zijn geluidsopnames gemaakt en vier verhoren zijn uiteindelijk getranscribeerd om vervolgens te analyseren. Wanneer de beurten een vraag-antwoordstructuur hadden, werden deze geselecteerd voor analyse. Aan de beurten van de verdachte en de beurten van de verhoorder werden vervolgens waarden toegekend, op verschillende variabelen. Om richting te geven aan het onderzoek en om patronen te ontdekken in de data, is er eerst een kwantitatieve analyse gemaakt met behulp van SPSS 15.0. Een aantal opvallende zaken zijn kwalitatief uitgewerkt. Met multinominale logistische regressies is de data getoetst en door middel van kruistabellen en Chi-kwadraat toetsen zijn de relaties verder onderzocht.

Uit het onderzoek blijkt dat de verdachte de vragen niet openlijk ontwijkt door het beurtwisselingspatroon te doorbreken. Hij gebruikt hiervoor andere middelen, zoals het spelen met de gespreksrol of het niet-adequaat antwoord geven. Beleefdheid blijkt geen samenhang te hebben met het vraagontwerp. Het vraagontwerp heeft wel invloed op het spelen met de gespreksrol: bij een bewering wordt meer met de gespreksrol gespeeld dan wanneer er een vraag wordt gesteld. Samenvattende vragen worden niet vaak gesteld, net als spiegelende vragen, maar deze twee zijn wel belangrijk voor de waarheidsvinding. Opinie vragen krijgen vaak niet-adequate antwoorden en feitenvragen relatief ook veel. Een open vraag krijgt vaker een niet-adequaat antwoord dan een gesloten vraag. Het snelle resultaat (een adequaat antwoord) wordt door de verhoorders verkozen boven het lange-termijn resultaat (een objectief afgenomen verhoor). Beweringen werken enerzijds positief en anderzijds negatief; er komt vaker een adequaat antwoord, maar er wordt meer met de gespreksrol gespeeld.

In het algemeen lijkt het erop dat de verdachte, als hij de vraag probeert te ontwijken, dit zo min mogelijk openlijk doet door de vraag-antwoordsequentie te verstoren.

Zowel de sfeer als het type delict heeft invloed op de vraagbehandeling door de verdachte.

Inleiding

Politieverhoren hebben altijd mijn interesse gehad. Zowel op gespreksanalytisch als op psychologisch gebied gebeurt er veel in een politieverhoor en dat maakt het erg interessant. Tijdens de cursus 'Interactief Taalgebruik' aan de UvT las ik een artikel van Thornborrow (2002) over de machtsrelatie tussen de verhoorder en de verdachte in politieverhoren. Dit artikel is mijn inspiratiebron geweest om gespreksanalytisch onderzoek te doen naar politieverhoren. Omdat ik een onderzoek wilde doen, dat niet zomaar in de kast zal verdwijnen maar ook daadwerkelijk gelezen wordt, heb ik de politie benaderd voor hun medewerking. Zo levert mijn scriptie niet alleen een bijdrage aan de wetenschap maar ook aan de beroepspraktijk.

Het eerste hoofdstuk is het theoretisch kader. Hierbij worden eerdere onderzoeken in en buiten Nederland en theorie over institutionele gesprekken behandeld. Ook wordt de structuur van een politieverhoor nader toegelicht en wordt het fenomeen vraagontwijking en het vraagontwerp besproken. Op het einde van het hoofdstuk zal de onderzoeksvraag worden onthuld. In hoofdstuk 2 is een omschrijving gegeven van de methode waarmee het onderzoek is uitgevoerd. Hoofdstuk 3 behelst de resultaten, zowel kwantitatief als kwalitatief. In het laatste hoofdstuk zijn tenslotte de conclusies en discussie te vinden.

In deze scriptie wordt de verdachte of verhoorder telkens 'hij' genoemd, terwijl het soms ook gaat om een vrouwelijke verdachte. Omdat het geslacht van de gespreksdeelnemers in dit onderzoek niet van belang is, is er gekozen voor de benoeming 'hij'.

Hoofdstuk 1. Theoretisch kader

Ongepaste verhoortechnieken kunnen tot valse bekentenissen leiden. Veel advocaten, waaronder Camilo Schutte, beweren dat 'het verhoor verwordt tot een dwangmiddel om bewijs te produceren in plaats van te toetsen'². De druk die op een verdachte wordt gelegd om de waarheid boven tafel te krijgen leidt niet altijd tot de echte waarheid. Na het onderzoek naar gerechtelijke dwalingen bij de Schiedammer Parkmoord (Posthumus, 2005) is er veel kritiek geweest op de wijze van verhoren door de politie. Bij de Schiedammer Parkmoord is de 10-jarige Nienke Kleiss vermoord en haar vriendje Michael neergestoken. Doordat Michael zich als reflex voor dood heeft gehouden, heeft hij het drama overleefd. Onder andere door een verhoormethode die gericht was op de bekentenis van de verdachte Kees B. in plaats van waarheidsvinding, is deze ten onterechte veroordeeld. Dat is later bewezen doordat er een vrijwillige bekentenis kwam van Wik H. Na onderzoek van politie en justitie is Wik H. schuldig bevonden aan de gebeurtenissen in het Beatrixpark van 22 juni 2000. Andere kritiek die geleverd is, is het onfatsoenlijke verhoren van de 11-jarige Michael die volgens de politie ook wel eens de dader kon zijn in plaats van het slachtoffer. Een andere zaak die voor veel opspraak zorgde was de zaak met de valse bekentenissen van de verdachten van de verkrachting en moord op Christel Ambrosius uit Putten in 1994, ook wel bekend als de Puttense moordzaak. De verdachten hiervan hebben zes jaar onterecht vastgezeten doordat ze in verhoren tot een valse bekentenis zijn gebracht. Ten slotte mag de Zaanse verhoormethode niet ontbreken in deze vermelding van gerechtelijke dwalingen. Bij de Zaanse verhoormethode wordt de verdachte o.a. gemanipuleerd door het bagatelliseren van het gepleegde delict of te vertellen dat er overweldigend bewijs is³. Door middel van langdurig verhoren wordt de verdachte onder grote psychologische druk gezet. In 1996 is deze methode verboden (Blaauw, 1998).

1.1 Een rechtvaardig politieverhoor

Als de verdachte met een verklaring komt, moet deze vrijwillig zijn afgelegd en niet door een ongeoorloofde verhoortechniek tot stand zijn gekomen (De Vries, 1997). Het is van belang dat de politie het maximale uit het verhoor haalt, maar daarbij rekening houdt met de rechten van de verdachte. Het uitgangspunt dat in een strafproces geldt is dat de verdachte niet aan zijn eigen veroordeling hoeft mee te werken. Dit wordt het 'privilege against self-incrimination' genoemd. Met betrekking tot het afgeven van bloedsamples of belastingsdocumenten is de Nederlandse en Europese wet hier wat vaag over, maar aspecten die te maken hebben met de verdachte zijn gedachten of verklaringen zijn een duidelijke grens (Koops, 2000). Aan het begin van het verhoor wordt aan de verdachte meegedeeld dat deze 'niet verplicht is tot antwoorden'. Soms begrijpt de verdachte de mededeling niet of is deze vergeten naarmate het verhoor vordert. Daar komt nog bij dat het verhoor een vraag-antwoordstructuur heeft waarbij de verdachte geneigd is te antwoorden. Behalve het recht van de verdachte om te zwijgen is er nog een ander recht dat de belangen van de verdachte behartigt: het praesumptio innocentiae beginsel, waarbij 'een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld voor onschuldig wordt gehouden totdat zijn schuld in rechte vast is komen te staan' (De Vries, 1997). De verhoorder dient dus zo neutraal mogelijk te blijven en de verdachte ook als onschuldige te behandelen. Maar een verhoorder heeft ook voorinformatie en balanceert tussen het achterhalen van de waarheid, wat het hoofddoel is van het verhoor (Projectgroep Recherche Basis Cursus, 1989) en zijn eigen visie op het geheel. De bovengenoemde aspecten maken de taak van de verhoorder complex.

De waarborging van de rechten

Het lijkt duidelijk. De wijze van verhoren heeft een grote invloed op een rechtvaardige rechtspraak. Het is belangrijk dat een verdachte vrijwillig een bekentenis aflegt, zonder dat deze mentaal of fysiek zwaar onder druk is gezet. Tevens dient de verhoorder geen tunnelvisie te krijgen en alleen maar bezig te zijn met het laten bekennen van de verdachte in plaats van waarheidsvinding. Een belangrijk aspect om de rechtvaardigheid van een verhoor te waarborgen is dat de schriftelijke verklaring woordelijk overeenkomt met wat er tijdens het verhoor is gezegd. Het opnemen van de verhoren met een geluidsrecorder of videocamera

² <http://www.mr-online.nl/archief-camilo-schutte/waarom-mogen-advocaten-politieverhoren-niet-bijw.html>

³ <http://www.skepsis.nl/bekentenissen.html>

draagt daaraan bij. Er wordt objectief vastgelegd wat er tussen de politie en een verdachte gebeurt. Gerechtelijke dwalingen, zoals in de Schiedammer Parkmoord, hadden voorkomen kunnen worden door de verhoren op te nemen⁴. Politie en justitie zien dit ook in en bij verhoren van zware delicten zoals moord- en zedenzaken wordt opname binnen niet al te lange tijd verplicht. Tevens zal in 2008 een proef plaatsvinden, waarbij de advocaat van de verdachte van een levensdelict het verhoor mag bijwonen. De advocaat mag zich echter niet bemoeien met het verhoor en kijkt aan de zijlijn mee. Als er bezwaren zijn over de gang van zaken, moet de advocaat dit melden bij de leiding van het verhoor⁵. Op deze manier kan waarheidsvinding en een zorgvuldige rechtsgang worden nagestreefd. De advocaat dient als een soort procesbewaker die erop kan toezien dat de gesproken en geschreven verklaring overeenkomen. In combinatie met het opnemen van de verhoren door camera's, zouden misstanden als in de Puttense moordzaak voorkomen kunnen worden. Er zitten wel een aantal nadelen aan de aanwezigheid van de advocaat en het opnemen van de verhoren. Het opnemen van de verhoren kost de overheid extra geld want de verhooruimten moeten met opnameapparatuur uitgerust worden en de opnames moeten allemaal gecatalogiseerd worden. Nadelen van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor is dat de verdachte minder snel zal bekennen, omdat de advocaat vaak de verdachte adviseert zich te beroepen op het zwijgrecht. Ook zal de (meestal door rechtsbijstand gekregen) pro-Deadvocaat vroeger worden ingeschakeld.

1.2 Onderzoek in en buiten Nederland

Algemeen onderzoek

Het grootste deel van de onderzoeken naar politieverhoren richt zich op hoe een goed politieverhoor er uit ziet, zoals Vrij (1997) in het artikel 'Goede politieverhoren'. Vrij geeft de volgende negen kenmerken waaraan een politieverhoorder dient te voldoen: goede voorbereiding, geen vooringenomenheid, geen trucs, goed kijken en goed luisteren, snel kunnen antwoorden, niet teveel prijsgeven, het moet klikken tussen de rechercheur en de verdachte, op zoek gaan naar bewijzen en het identificeren van risicogroepen. Shuy (1998) geeft een omschrijving van hoe de meeste politieverhoren eruit zien en vertelt dat verhoorders gebruik maken van hun macht. Ze dagen uit, waarschuwen, ontkennen, zijn direct en stellen niet zo vaak open vragen. Voor een rechtvaardig onderzoek beveelt hij aan om niet als uitgangspunt te nemen dat de verdachte schuldig is, wat aansluit op het praesumptio innocentiae beginsel. Een ander onderzoek beschrijft hoe valse bekentenissen zijn ontstaan zoals in het artikel 'Dubieuze verhoren, fatale gevolgen' van Blaauw (1998). Hierbij worden verkeerde interpretaties besproken, ontbrekende controlevragen voorgesteld en de indringende verhoren bekritiseerd van een drietal zaken, waaronder de voornoemde Puttense moordzaak. Van Koppen et al. (2003) maken een rechtspsychologische reconstructie van de Schiedammer Parkmoord. De manier van verhoren wordt hier ook besproken waarbij met name de aanwijzingen die de verhoorders gaven, het onnodig langdurig verhoren en de niet-kloppende of ontbrekende procesverbalen aan bod kwamen. De Vries (1997) richt zich met zijn scriptie op de invloed van verhoormethodes en met name de verhoormethode 'Case 36' (de officiële benaming van de Zaanse verhoormethode) en de verklaringsvrijheid van de verdachte. Ook komt ter sprake dat deze methode ethisch niet verantwoord is.

Gespreksanalytisch onderzoek in Nederland

In Nederland is er weinig linguïstisch onderzoek gedaan naar politieverhoren. De meeste gespreksanalytische onderzoeken in Nederland naar politieverhoren gaan over de verschillen tussen de gesproken verklaringen van de verdachte en de geschreven verklaringen door de politie. Martha Komter bestudeert onder andere in de artikelen 'The construction of records in Dutch police interrogations' (2003) en 'Dilemma's in de verhoorkamer' (2001) het verband tussen wat er gezegd wordt tijdens een verhoor en wat wordt opgeschreven in het proces-verbaal. Ondanks dat voorgaande onderzoeken erg nuttig zijn is in deze scriptie voor een linguïstische analyse gekozen van de interactie die plaatsvindt tussen de verhoorder en de verdachte. Op deze manier kan het verhoor zelf onder de loep genomen worden. Een Nederlands voorbeeld van een linguïstische analyse van politieverhoren is het onderzoek van

⁴ <http://www.peterrdevries.nl/tekst/extra-verhoren.htm>

⁵ <http://www.telegraaf.nl/binnenland/article62913661.ece?cid=rss>

Post (2006). Zij heeft onderzocht of bepaalde kenmerken van de verhoorder, zoals sekse en rang, van invloed zijn op de inzet van talige middelen van de verhoorder tijdens een politieverhoor aangaande winkeldiefstallen. Er bleek inderdaad een aantal verschillen te bestaan, onder andere dat agenten de verdachten meer stellend benaderen dan agentes. Agenten maken eerder beweringen, agentes stellen meer syntactische vragen. Zoals al eerder opgemerkt heeft het verhoor een belangrijke plek in het strafproces. En toch bestaat er nog te weinig kennis over verhoormethoden in Nederland. In het buitenland zijn ze hier relatief iets verder in ontwikkeld.

Gespreksanalytisch onderzoek buiten Nederland

Er is een aantal interessante gespreksanalytische onderzoeken die in het oog springen. Shuy (1998) doet in zijn boek verslag van een onderzoek naar hoe bekentenissen werken, gebaseerd op verschillende verhoren in de Verenigde Staten. Hij vertelt dat de politie liever de term 'interview' gebruikt dan 'verhoor' of 'ondervraging'. Shuy weerspreekt dit niet, maar ziet wel de noodzaak om een aantal verschillen te noemen tussen een verhoor en een interview. Het uitgangspunt hierbij is dat interviewers minder gebruik maken van hun macht dan verhoorders doen. In interviews worden tag-questions vermeden en wordt de geïnterviewde gevraagd om iets te verhelderen en deze wordt niet uitgedaagd. Verhoorders maken gebruik van hun macht en dagen de verdachte uit, beschuldigen deze en zijn dominant. Shuy maakt in zijn onderzoek ook een vergelijking tussen de gesproken en geschreven verklaring van de verdachte. Linguïstisch gaat hij wat dieper in op het vraagontwerp van de verhoorder en dan met name vragen die een veronderstelling in zich hebben. Hij beweert: 'questioning is an art that is highly developed by professionals'. Daarom is het ook zo belangrijk dat er meer inzicht komt in het vraagontwerp van verhoorders, waardoor ze professioneel optimaal kunnen functioneren. Thornborrow (2002) wijdt in haar boek uit over macht in institutionele gesprekken. Een hoofdstuk in het boek gaat over haar onderzoek naar macht en geordende interactie in politieverhoren. In dit onderzoek bekijkt Thornborrow de machtsrelatie tussen de verhoorder en de verdachte, met name door de vraag-antwoordstructuur te bekijken. Tevens beschrijft ze het veranderen van de gespreksrol door de verdachte waardoor deze toegang krijgt tot een derde-beurt positie. Ook bleek uit haar onderzoek dat de verhoorder altijd het recht heeft tot evalueren van het verhaal van de verdachte. Heydon (2006) geeft in haar boek een gedetailleerd verslag van haar onderzoek naar de rol van institutionele spraak van de verhoorder bij een politieverhoor. De focus ligt op de onderhandeling van machtsrelaties tussen de participanten en de succesvolle vervulling van de institutionele eisen. De onderzochte politieverhoren zijn opgenomen in Australië. Een van de conclusies van dit onderzoek is dat er een conflict is in het 'openen' en 'sluiten' van het verhoor. De institutionele spraak die hier gebruikt wordt, beperkt de bijdrage van zowel de verhoorder als de verdachte. Soms zijn de verhoorders hierdoor in conflict met twee verschillende aspecten. Aan de ene kant willen ze de institutionele spraak verhelderen voor de verdachte en aan de andere kant mogen ze alleen maar woorden en zinnen gebruiken die door het instituut worden voorgeschreven. Een ander opvallend aspect is dat een groot deel van de beurten van elke participant bijdraagt aan de constructie van een gebeurtenis. Op verschillende momenten in het corpus van Heydon hebben de verdachte en de verhoorder tegenstrijdige verhalen, maar de verhoorder gebruikt interactionele bronnen om de twee versies in zijn voordeel te draaien. Dit druist in tegen het principe van waarheidsvinding.

Waarheidsvinding

Vrij (2004) beschrijft in zijn artikel dat politiemensen over het algemeen slecht zijn in het detecteren van een leugen. Hij beweert: 'a reason why I think people are typically poor lie detectors is that they do not seem to take speech content enough into account'. Vaak wordt het non-verbale gedrag bestudeerd als er inhoudelijk moeilijk gecheckt kan worden of een verklaring van een verdachte waar is. Hierdoor worden soms verkeerde conclusies getrokken. Zo kan een verdachte die zenuwachtig doet of rood aanloopt ineens als schuldig bevonden worden, terwijl deze zich misschien schaamt of niet makkelijk over een bepaald onderwerp praat. Om verkeerde conclusies uit de non-verbale signalen te vermijden, suggereert Vrij het gebruik van Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC). Dit is een tekstanalyse programma dat transcripten woord-voor-woord analyseert. Newman, Pennebaker, Berry en Richards (2003) onderzochten het LIWC en er kwam uit dat 67% van de leugenaars en niet-leugenaars achterhaald kon worden. In hun artikel beweren ze dat 'a growing body of research suggests that we can learn a great deal about people's underlying thoughts, emotions, and motives by

counting and categorizing the words they use to communicate'. Vrij gelooft tevens dat een combinatie van het bestuderen van spraak en non-verbale communicatie samen het beste resultaat geeft.

Waarheidsvinding is het belangrijkste doel van een verhoor en onderzoek hiernaar gaat met name over het ontstaan van valse bekentenissen en discrepanties tussen gesproken en geschreven verklaringen. Zowel Vrij als Newman et al. laten in hun onderzoek zien dat een linguïstische analyse een goede manier is om waarheidsvinding te onderzoeken. Met mijn scriptie zal ik proberen een bijdrage te leveren aan linguïstisch onderzoek naar politieverhoren. Voordat duidelijk wordt wat deze bijdrage specifiek inhoudt, zal eerst het type spraak waaronder politieverhoren vallen worden omschreven en vervolgens wordt beschreven hoe politieverhoren zijn opgebouwd.

1.3 Institutionele gesprekken

Politieverhoren zijn institutionele gesprekken. Institutionele gesprekken vinden plaats in een institutionele setting zoals rechtbanken, klaslokalen, tv-studio's en verhoorkamers. Gespreksdeelnemers oriënteren zich in een institutionele setting op andere 'regels' dan bij alledaagse spraak. Hutchby and Wooffit (1998) vergelijken een institutionele context met een container waar mensen ingaan en waarin tegelijkertijd het gedrag van de participanten wordt beïnvloed. Hierbij wordt opgemerkt dat deze 'contextcontainers' niet gezien moeten worden als abstracte sociale krachten die een directe uitwerking hebben op de participanten. De participanten zijn zelf intelligente sociale sprekers die aan de andere laten zien dat ze een eigen oriëntatie op de context hebben. In institutionele gesprekken ligt de beurtwisseling op een bepaalde manier vast. Dit beurtwisselingssysteem is de voornaamste focus bij onderzoeken naar institutionele spraak. Atkinson en Drew (1979) beschrijven het vastliggen van beurtwisseling als volgt: 'Turn-type pre-allocation means that participants, on entering the setting, are normatively constrained in the types of turns they may take according to their particular institutional roles. Typically, the format involves chains of question-answering sequences, in which the institutional figure asks the questions and the witness, pupil or interviewee is expected to provide answers'. In politieverhoren is er sprake van een dergelijke vraag-antwoordstructuur en heeft de verhoorder de institutionele rol van vragensteller en de verdachte die van beantwoorder. De vraag-antwoordsequentie wordt ook wel omschreven als 'adjacency pairs' (Sacks, 1992). Hier is een volgorde te ontdekken in een bij elkaar horend paar uitingen, het eerste deel van de uiting vereist het tweede deel van de uiting: de vraag vereist het antwoord. De institutionele rollen zijn verbonden aan het fenomeen macht.

Het fenomeen macht

Het feit dat in een rechtszaal de advocaat sequentiële vragen kan stellen en de getuige gebonden is aan het beantwoorden van deze vragen, geeft een bepaalde macht aan de advocaat, aldus Atkinson en Drew (1979). Drew (1992) noemt dit 'the power of summary', wat betekent dat de ondervrager de eerste rechten heeft om bewijs samen te nemen en conclusies te trekken. In een politieverhoor heeft de verhoorder op verschillende gebieden een hogere machtspositie dan de verdachte: de verdachte heeft een achterstandssituatie m.b.t. de informatiepositie van de politie, de politie beschikt over vrijheidsbenemende dwangmiddelen zoals het in verzekering stellen, de politie voert de regie van het verhoor en de verdachte moet dulden dat hem vragen worden gesteld. Tevens beschikt de politie over een situationeel overwicht en bevindt ze zich op 'eigen terrein' (De Vries, 1997). Ook heeft de politie het machtsmiddel 'evaluatie' in handen, ze kan evalueren na een verhoor zonder dat de verdachte daar nog invloed op heeft. Gespreksanalytisch gezien kun je bij politieverhoren ook spreken van macht. Zoals eerder vermeld, hebben de verhoorders de institutionele rol van 'vragensteller' en de verdachten de rol van 'vragenbeantwoorder'. Vragen zijn een machtige interactionele bron, door de simpele reden dat het stellen van een vraag een beperking plaatst op de gespreksopties die de ontvanger heeft (Hutchby, 1996). Thornborrow's (2002) benadering van 'macht' is dat macht een contextgevoelig fenomeen is, dat een bepaalde hoeveelheid bronnen en acties beschikbaar heeft voor sprekers. Deze bronnen en acties kunnen gebruikt worden afhankelijk van wie de sprekers zijn en in welke spraaksituatie ze zitten. Dus, de context is deels geconstrueerd door de situationele spraak en de interactionele relaties tussen de sprekers en deels door de institutionele relaties die van tevoren bestaan. Niet alleen de institutionele rollen liggen vast bij een politieverhoor.

Politieverhoren zijn in grote mate gereguleerd wat betreft de structuur. In de volgende paragraaf is te lezen hoe deze structuur er uit ziet.

1.4 Het politieverhoor

De structuur van het verhoor ligt grotendeels vast. Voorafgaand aan een verhoor dient de verhoorder de verdachte cautie te geven; de verhoorder vertelt hem dat hij verdachte is en niet hoeft te antwoorden (Van Koppen, 1998). Aan het begin van het verhoor wordt er eerst een 'sociaal praatje' gemaakt. Hier wennen de verhoorder en verdachte aan elkaar en kan de verhoorder zich een beeld vormen van de sociale situatie van de verdachte. Een ander doel hiervan is dat de professionele autoriteit wordt vastgesteld: de verhoorder stelt de vragen, de verdachte beantwoordt ze (Gordon & Fleisher, 2002). Tevens zitten hier een aantal 'verplichte' (juridische) vragen in die de verhoorder stelt, bijvoorbeeld of de verdachte al eerder in aanraking is geweest met de politie. Een voorbeeld van een vraag-antwoord-sequentie tijdens een sociaal praatje is hieronder te vinden.

Fragment 1.1 Sociaal praatje

vh Heb je nog broers of zussen?
vd Ja. Twee zussen.

Nadat het sociale praatje is gevoerd, begint de verhoorder vragen te stellen over het delict dat gepleegd is. Een voorbeeldfragment van een vraag over het delict is hieronder te lezen.

Fragment 1.2 Betreffende het delict

vh Wie zijn die twee anderen?
vd Die wil ik liever niet bij naam noemen.

Als de verdachte is gehoord over het delict, sluit de verhoorder af. Hierbij wordt de verklaring die de verhoorder heeft uitgetypt voorgelezen en kan de verdachte eventuele op- of aanmerkingen maken. Vervolgens wordt de verklaring uitgeprint en mag de verdachte deze nog eens rustig nalezen. Als deze akkoord gaat met de geschreven verklaring, zetten zowel de verdachte als de verhoorder een handtekening. De verhoorder geeft de verdachte ten slotte eventueel uitleg over het verdere verloop van het strafproces. Hieronder volgt een voorbeeld van een vraag tijdens het slot van het verhoor.

Fragment 1.3 Slot van het verhoor

vh Zijn er nog dingen die jij eh wilt aanvullen in jouw verklaring?
vd Ja, dat eh zover ik het kan zeggen, is eh [naam v1] volledig onschuldig.

Dat een politieverhoor een vraag-antwoordstructuur bevat wil nog niet zeggen dat alle vragen zuiver een vraag zijn en alle antwoorden zuiver een antwoord. De verdachte kan de vraag op verschillende manieren behandelen en de verhoorder kan het antwoord op verschillende manieren proberen te krijgen. Door te kijken naar hoe de verdachte de vraag probeert te ontwijken en te kijken of de verhoorder met zijn vraag invloed heeft op die vraagontwijking, kan er meer zicht komen op waarheidsvinding. In de volgende paragrafen wordt vraagontwijking en vraagontwerp besproken. Ten slotte zal het doel van het onderzoek uitgelegd worden aan de hand van de onderzoeksvraag.

1.5 Vraagontwijking

Clayman & Heritage (2002) beweren dat als iemand aan vraagontwijking doet, zonder dit openlijk te doen, deze het risico neemt als misleidend en manipulatief gezien te worden als hij betrapt wordt. De verdachte zit in een moeilijke positie als hij de vraag niet wil beantwoorden: als hij dit te openlijk toepast, krijgt hij geheid de vraag nog een keer terug. En als hij te opvallend misleidt, wordt zijn geloofwaardigheid in twijfel getrokken. Naar vraagontwijking of waarheidsmaskering is nog weinig onderzoek gedaan. Bij het beantwoorden van een vraag kunnen verschillende manieren en strategieën gebruikt worden, waardoor er van vraagontwijking op het eerste gezicht geen sprake lijkt te zijn. De grens tussen vraagbeantwoording en vraagontwijking is lastig te trekken. Huls (2007) omschrijft het fenomeen vraagontwijking dan ook als 'een glibberig en niet-eenduidig fenomeen'. Er zijn verschillende manieren om vraagontwijking te onderzoeken (Clayman & Heritage, 2002 en Thornborrow, 2002).

Kuiper (2006) heeft onderzoek gedaan naar het verschil in de manier waarop mannen, vrouwen en (niet-) politici vragen in interviews beantwoorden. Ze geeft in dit onderzoek een operationalisatie van vraagontwijking. Het type spraak waar het politieverhoor het beste mee vergeleken kan worden is spraak in een nieuwsinterview. Beide typen worden geproduceerd voor 'luistervinken'; in een nieuwsinterview voor het publiek, bij een verhoor voor iemand uit het rechtssysteem (Heydon, 2005). Omdat er naar vraagontwijking bij politieverhoren in Nederland nog weinig onderzoek is gedaan en politieverhoren en nieuwsinterviews qua type spraak op elkaar lijken, is de scriptie van Kuiper (2006) mede gebruikt als handvat voor de onderverdeling in vraagontwijking in mijn scriptie. Met behulp van haar scriptie en het onderzoek naar het interview van Bashir met Jackson (Huls, 2005) is gekozen om vier verschillende manieren van vraagontwijking te onderzoeken. Het boek van Huls (2001), Levinson (1983) en het studieboek van Hutchby en Wooffitt (1998) hebben ondersteuning geboden bij het operationaliseren van deze manieren. Zoals te zien zal zijn houdt vraagontwijking niet altijd in dat er letterlijk ontweken wordt; hiervoor zijn verschillende conversationale middelen beschikbaar. Er is nog niet veel bekend over de onderlinge relatie tussen waarheidsvinding en waarheidsmaskering. Met deze scriptie wordt getracht een steentje bij te dragen aan linguïstisch onderzoek naar waarheidsmaskering en de invloed van het vraagontwerp. In deze paragraaf komen verschillende aspecten van het antwoordgedrag van de verdachte aan bod: het in stand houden vs. het spelen met de gespreksrol, het in stand houden vs. het spelen met de beurtwisselingsregels, de beantwoordingstrategie en de beleefdheid. Op de beleefdheid zal uitvoerig worden ingegaan in dit hoofdstuk, de andere drie manieren komen in het methodehoofdstuk (inclusief voorbeelden uit het corpus) uitgebreid aan bod.

De volgende vier aspecten van vraagontwijking worden onderzocht. Deze sluiten elkaar niet uit, een verdachte kan bijvoorbeeld met behulp van een indirecte strategie een tegenvraag aan de verhoorder stellen. De waarden van de verschillende aspecten sluiten elkaar wel uit.

1. Spelen met de gespreksrol. De vastgelegde institutionele rollen zijn dat de verhoorder de vragensteller is en de verdachte de beantwoorder van deze vragen. Deze rol kan in stand worden gehouden, dan houdt de verdachte de rol van 'ondervraagde'. Maar de verdachte kan ook gaan spelen met de gespreksrol en de rollen omdraaien en zo de vraag ontwijken. Dit kan op verschillende manieren. De verdachte:

- *Confronteert de verhoorder met zijn stellingen.* De verhoorder moet daardoor verantwoorden wat hij gezegd heeft. Dit is eigenlijk de rol van de verdachte;
- *Negeert de invitatie om te antwoorden door de vraag af te maken;*
- *Snijdt een ander onderwerp aan,* terwijl dat eigenlijk het recht van de verhoorder is;
- *Geeft luistersignalen.* Het is de institutionele rol van de verhoorder om luistersignalen te geven. Als de verdachte een luisterende rol aanneemt, wordt de verhoorder aangemoedigd tot spreken, om zelf niet te hoeven spreken (Huls, 2005).

2. Spelen met de beurtwisselingsregels. Huls (2005) stelt dat simultaan spreken in gesprekken onvermijdelijk is. Simultaan spreken (overlap) gebeurt rondom mogelijke plaatsen voor beurtwisseling, de zogenaamde 'transition-relevance places' (TRP's). Als er sprake is van een TRP op het moment dat de verdachte de beurt neemt, dan worden de beurtwisselingsregels in stand gehouden. De verdachte kan echter ook spelen met de beurtwisselingsregels en interrumpen. Interruptie vindt niet plaats op TRP's en wordt daarom gezien als een overtreding van de beurtwisselingsregels (Hutchby & Wooffitt, 1998). Als de verdachte de verhoorder onderbreekt, kan hij voorkomen dat de vraag gesteld zal worden. De verdachte speelt met de beurtwisselingsregels als hij start op een moment dat de verhoorder aan het woord is, er geen TRP is en hij deze verdringt of 'wegdrukt' (Huls, 2001).

3. Beantwoordingstrategie. De verdachte kan een adequaat antwoord geven of een niet-adequaat antwoord. In het laatste geval kan er sprake zijn van vraagontwijking. Het betreft een adequaat antwoord als het antwoord bevat wat de vraag verlangt. Een feitenvraag bijvoorbeeld verlangt een antwoord dat een feit bevat. Is dat het geval, dan geeft de verdachte een adequaat antwoord. Het betreft een niet-adequaat antwoord als het antwoord niets bevat van wat de vraag verlangt. Dit kan op de volgende manieren:

- *Een non-antwoord geven.* De verdachte kan opzettelijk vaag doen, niet ingaan op een deel van de vraag of een niets-aan-de-hand-antwoord geven; een duidelijk kort antwoord, zonder verder op de vraag in te gaan. Ook een niet-bevredigend antwoord en wedervragen zijn non-antwoorden.

- *Van spreekstandpunt verschuiven*. Normaal gesproken worden beurten vanuit het perspectief van de spreker geformuleerd en geïnterpreteerd. Als de verdachte een vraag wil ontwijken, kan deze meer afstand creëren en het antwoord en de verantwoordelijkheid afschuiven door het spreekstandpunt te verleggen.
- *Onwetendheid claimen*. Er is sprake van onwetendheid claimen als de verdachte letterlijk uitsprekt dat hij het antwoord niet weet. Levinson (1983) noemt dit 'protestations of ignorance'. Soms wordt er een reden gegeven voor het niet weten van een antwoord.
- *Antwoord weigeren*. Door te zeggen dat hij de vraag niet beantwoordt, voert de verdachte een 'performative' uit (Austin, 1962). Het beloven van iets is bijvoorbeeld een performative, je zegt 'ik beloof dat ik het niet meer doe'. Bij het uitspreken van het beloven van iets, voer je de handeling (het beloven) meteen ook uit. Antwoord weigeren zijn geaccepteerde responses op vragen, ondanks dat het geen antwoorden zijn (Levinson, 1983). Dit wordt in een politieverhoor nog versterkt door de acceptatie van antwoordweigeren, aangezien de verdachte het recht heeft om te zwijgen.
- *De vraag aanvallen*. De verhoorder heeft met zijn institutionele rol van vragensteller de macht om de vragen te stellen. Om de vraag te omzeilen, kan een verdachte aangeven dat hij een vraag niet relevant vindt, of kan hij vinden dat deze al beantwoord is of onjuist is (Levinson, 1983).
- *Op een presuppositie binnen de vraag ingaan*. Green (1996) omschrijft presuppositie als volgt: 'This term is used to refer to propositions whose truth is taken for granted in the utterance of a linguistic expression, propositions without which the utterance cannot be evaluated'. Bijvoorbeeld de vraag van de verhoorder 'hoe heb je hem vermoord?' impliceert dat de verdachte iemand heeft vermoord. De verdachte kan ingaan tegen deze presuppositie. Dit is een manier van vraagontwijking, omdat er zo niet op de vraag zelf in wordt gegaan.

4. Het antwoord verpakken in beleefdheid

De verdachte kan aan vraagontwijking doen door een beleefdheidsstrategie toe te passen. Huls (2001) illustreert de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) met gespreksfragmenten van o.a. Nederlandse talkshows en actualiteiteninterviews. Deze theorie heeft niets te maken met welgemanierdheid, maar beleefdheid betekent hier de oplossingen die mensen kiezen in hun dilemma tussen twee tegengestelde behoeften. Enerzijds willen mensen met rust gelaten worden, anderzijds hebben ze relaties met anderen nodig. Dit is op te lossen door middel van beleefdheidsstrategieën, onderverdeeld in vijf grote groepen. Deze groepen zijn op een continuüm van direct naar indirect te plaatsen. De vijfde, 'ervan afzien iets te zeggen' wordt buiten beschouwing gelaten, omdat deze moeilijk te observeren is. In dit onderzoek wordt gekeken naar de volgende vier manieren waarop het antwoord verpakt kan worden in beleefdheid. Elke strategie wordt geïllustreerd met een voorbeeldfragment uit het corpus.

- *Direct, zonder omhaal*. Dit houdt in dat er een kort en bondig antwoord wordt gegeven. Er kan niets van het antwoord afgehaald worden zonder dat dit de kern aantast, er kan maar één bedoeling afgeleid worden. De vraag die daarbij gesteld wordt is: 'Wat is het meest heldere antwoord?' Als het antwoord daarvan afwijkt, is het niet direct zonder omhaal. Fragment 1.4 illustreert een antwoord dat direct is en zonder omhaal. Door simpelweg de naam van de plaats te noemen, geeft de verdachte een helder antwoord. Een voorbeeld van het niet direct antwoord geven is als de verdachte zou zeggen: 'ergens in Zuid-Holland' of 'niet waar ik op dit moment woon'.

Fragment 1.4 Direct zonder omhaal
 vh En in welke plaats ben je geboren?
 vd [Plaats]

- *Direct, maar met middelen omkleed*. Bij deze beleefdheidsvorm is de kern van het antwoord aangekleed met ofwel solidariserende ofwel met respectvolle middelen. De eerste manier is dat de verdachte de gelijkheid van zichzelf met de verhoorder tot uitdrukking wil laten komen, met middelen die op toenadering gericht zijn. Dit kan op 15 verschillende manieren, die allemaal vallen onder de noemer 'direct, maar omkleed met solidariserende middelen'. De verdachte toont zich solidair met de verhoorder door bijvoorbeeld een gezamenlijk perspectief te veronderstellen. De tweede manier is dat de verdachte ook de inbreuk kan verzachten door afstand te houden. Dit kan op 10 verschillende manieren, die vallen onder de noemer 'direct, maar omkleed met respectvolle middelen'. Een verdachte is respectvol ten opzichte van de verhoorder als deze zich bijvoorbeeld excuseert voor het niet beantwoorden van de vraag. In dit onderzoek wordt er geen onderscheid gemaakt tussen solidariserend of respectvol, maar

deze zijn samengenomen onder de noemer 'direct, met middelen omkleed'. In fragment 1.5 veronderstelt de verdachte een gezamenlijk perspectief met de twee verhoorders door de zin: 'we zijn hier niet om iets te verdienen'. Hiermee treedt hij solidariserend toe tot de verhoorders: zij zitten daar met een gezamenlijk doel. Hij had ook aan zichzelf kunnen refereren: **ik** zit hier niet om iets te verdienen, maar dat zorgt niet voor toenadering. Door de solidariserende strategie te gebruiken, probeert hij te verdoezelen dat hij de bewering ontwijkt.

Fragment 1.5 Direct, met solidariserende middelen omkleed

vh Ja ik ik ik ik eh ja hoe moet ik dat nou zeggen. Ik, aan de ene kant is het zo eh [naam ve2] ((kucht)) als jij gebruik maakt van je zwijgrecht als dat het advies is van je raadsman, dan denk ik eh ja (<) ik kan je dat niet ontnemen. Maar dan denk ik eh, ja goed dat hebben we de vorige keren ook al verschillende keren uitgelegd. Ik ik ik ja zou niet weten wat je ermee verdient op dit moment.
vd (>) ((schraapt keel)) Nou, **we** zijn hier niet om iets te verdienen [eh-

In fragment 1.6 drukt de verdachte respect uit voor de verhoorder door te kiezen voor 'u' in plaats van 'je', hiermee toont hij achting.

Fragment 1.6 Direct, met respectvolle middelen omkleed

vh Als jouw verhaal klopt, dan dan heb je ook zeker veel pech gehad. Want laten we eerlijk zijn, hoeveel van jou lopen er rond, rond die tijd?
vd Ja eh dat inderdaad. Kunt **u** dat er ook in zetten?

- *Indirect*. Bij een indirecte strategie zegt de verdachte niet letterlijk wat hij wil, maar laat de verhoorder zelf achterhalen wat de bedoeling is. Het uitgangspunt bij een indirecte strategie is: iemand zegt iets, bedoelt dat ook te zeggen, maar zegt en meent tegelijkertijd iets anders. Het voordeel hiervan is dat er een hoop in het midden gelaten kan worden en het dilemma tussen toenadering zoeken en afstand houden wordt opgelost, doordat er contact wordt gelegd, maar ook maximale ruimte wordt geboden. Een nadeel is dat het niet efficiënt is, de kans op een miscommunicatie is groot. Er zijn 15 manieren van indirectheid, onderverdeeld in vier hoofdgroepen.

- Niet honderd procent relevant zijn

In fragment 1.7 accentueert de verdachte het woordje 'ik'. Daarmee veronderstelt hij dat er *iemand* is die het gedaan heeft. En dat hij daar waarschijnlijk wel meer over weet, maar door de nadruk te leggen op dat hij het niet gedaan heeft, laat hij in het midden wie dan wel.

Fragment 1.7 Veronderstellen

vh2 Maar je begrijpt wel dat wij als politie boos zijn op mensen die dit veroorzaakt hebben?
vd1 Ja maar eh, **IK** heb hem niet doodgemaakt! Nou en dat blijf ik zegge.

- Niet exact de juiste hoeveelheid informatie geven

In fragment 1.8 maakt de verdachte twee keer gebruik van de strategie om te overdrijven. Met het woordje 'zomaar' wil hij waarschijnlijk zeggen dat het verhoren en misschien wel de gepleegde misdaad veel impact heeft op zijn gevoelens. Met het woordje 'nooit' overdrijft de verdachte om te ontsnappen aan de directe boodschap achter deze indirecte strategie, namelijk dat hij het gewend is om zich 'op een heftige manier' uit te drukken en dat de verhoorders dat moeten accepteren.

Fragment 1.8 Overdrijven

vh1 Waarom reageer jij zo heftig?
vd1 Omdat het bij mij niet **zomaar** overgaat. ((knipt in vingers)) En omdat d- ik ben **nooit** anders geweest. Sorry.

- Niet de volledige waarheid vertellen, niet volledig oprecht zijn

Fragment 1.9 laat het gebruik van metaforen zien. Metaforen zijn letterlijk onwaar. De verdachte gebruikt de naam van een (vermeende) grote crimineel als metafoor om uit te drukken dat hij vindt dat hij te hard behandeld wordt. Hij denkt natuurlijk niet echt dat hij Holleeder is, maar gebruikt de connotaties die de naam Holleeder oproept (zware verhoren, zware criminaliteit) als metafoor hoe hij zich voelt.

Fragment 1.9 Het gebruik van metaforen

vh ^o Wacht ff hoor ^o. ((telefoon gaat ondertussen)) Zware zaken!

vd Zo'n gevoel krijg ik wel ja. Alsof ik één of andere Holleeder ben of zo.

- Onduidelijk uitdrukken

In fragment 1.10 is de verdachte dubbelzinnig. De kern van de boodschap is dat de eerste verhoorder volgens de verdachte 'normaal' vragen stelt. Maar de andere verhoorder niet. Met de zinnen 'Jij bent niet alleen. Hier zitten wij met z'n drieën.' spreekt de verdachte dubbelzinnig en laat de interpretatie aan de verhoorders over.

Fragment 1.10 Dubbelzinnig zijn

vh1 Want ik jij jij reag- zegt toestraks ik reageer fel als er fel tegen mij gedaan wordt. En dan vraag ik normaal iets aan [jou en dan reageer je nog zo.

vd [Ja, ja jij jij doet eh altijd eh jij vraagt altijd normaal. Maar jij bent niet alleen. Hier zitten eh hier zitten wij met z'n drieën.

1.6 Vraagontwerp

Het vraagontwerp van de verhoorder kan een bepalende factor zijn bij de vraagontwijking van de verdachte. De verdachte mag niet onder ongeoorloofde druk gezet worden om te verklaren. Het is daarom van belang dat het vraagontwerp een gezonde druk op de verdachte legt om de waarheid te achterhalen. Korswagen (1992) geeft een aantal onderverdelingen in vraagtechnieken. Een onderverdeling die hij maakt is de open of gesloten vraagvorm. De politie heeft als peiler in haar vraagtechnieken dat het belangrijk is om open vragen te stellen zodat de verdachte niet teveel gestuurd wordt in zijn antwoorden. Het voordeel van de gesloten vraagvorm is dat de interviewer greep houdt op het interview. Ontwijkende antwoorden zijn minder goed mogelijk, waardoor het interview concreter en duidelijker wordt. Een nadeel van de open vraag is dat de verdachte een grote antwoordvrijheid krijgt en dit kan hem in de verleiding brengen om te gaan fantaseren, waardoor de betrouwbaarheid ongunstig wordt beïnvloed. Naast open en gesloten vragen kan een verhoorder op een andere manier zijn vraag ontwerpen. Niet de manier van vragen is hierbij het uitgangspunt, maar wat de vraag doet. Bevraagt deze een opinie of een feit? Of maakt deze een samenvatting met behulp van een vraag? Ook hier kan de verhoorder het antwoord eventueel mee beïnvloeden. Op een opinie-vraag geef je immers anders antwoord dan op een feitenvraag. Daarnaast bestaat er nog de mogelijkheid dat de verhoorder (het) vorige antwoord(en) van de verdachte gebruikt, waardoor deze als het ware spiegelt bij de verdachte. Naast de theorie van Korswagen over vraagtechnieken is er een onderverdeling te maken in vraagvorm. Post (2006) maakt deze verdeling door naar de vorm van de uiting te kijken en dan met name of het een vraag of een bewering is. In hoofdstuk 2 zal de precieze onderverdeling aan bod komen.

Omdat de verhoorder institutioneel gezien de touwtjes in handen heeft door het stellen van vragen, is het belangrijk om te weten wat voor een invloed die touwtjes kunnen hebben op de vraagontwijking. In de volgende paragraaf zal het doel van deze scriptie aan bod komen.

1.7 Onderzoeksvraag

Eerdere onderzoeken, gerechtelijke dwalingen en mijn interesse in linguïstisch onderzoek hebben een aantal vragen opgeroepen, die aan de basis van dit onderzoek liggen: Hoe reageren verdachten op verschillende vraagontwerpen? Wekt het ene vraagtype meer vraagontwijking op dan het andere? Gebruikt een verdachte een andere beleefdheidsstrategie als het vraagtype varieert? Deze vragen hebben tot de volgende onderzoeksvraag geleid.

Hoe ziet de vraag-antwoordsequentie er uit in een politieverhoor aangaande lichte, middelzware en zware delicten en op welke manier beïnvloedt het type vraag van de verhoorder de reactie van de verdachte?

Het vraagontwerp en de vraagontwijking worden onderzocht in relatie tot drie verschillende type delicten. Er ontstaat een soort procesonderzoek: type delict – type vraag – type reactie. De classificatie van het type delict is gemaakt met behulp van 'Het Politie zakboek'

(Schussler, 2005). Op basis van de maximale straf die gegeven wordt voor een delict, is er gekozen voor de volgende onderverdeling.

- Lichte delicten betreffen delicten met een gevangenisstraf van maximaal 2 jaar;
- Middelzware delicten betreffen een maximale gevangenisstraf van 4 jaar en 6 maanden;
- De zware delicten zijn alle delicten met maximaal een levenslange gevangenisstraf of een tijdelijke van ten hoogste 30 jaren.

Waarheidsvinding is niet het doel van dit onderzoek. De vraag of een verdachte de waarheid spreekt of liegt is niet aan de orde. Wel is het doel om te kijken naar hoe vraagtechnieken in het onderzochte corpus worden toegepast en met welke vraag-antwoordsequenties wordt geprobeerd om de waarheid te achterhalen. Dit kan bijdragen aan meer zicht op waarheidsvinding en op deze manier kunnen er praktische conclusies worden getrokken voor verhoortechnieken. Er is gekozen voor een kwalitatieve analyse met kwantitatieve hulpmiddelen. De methode van onderzoek die hierbij gebruikt is, komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

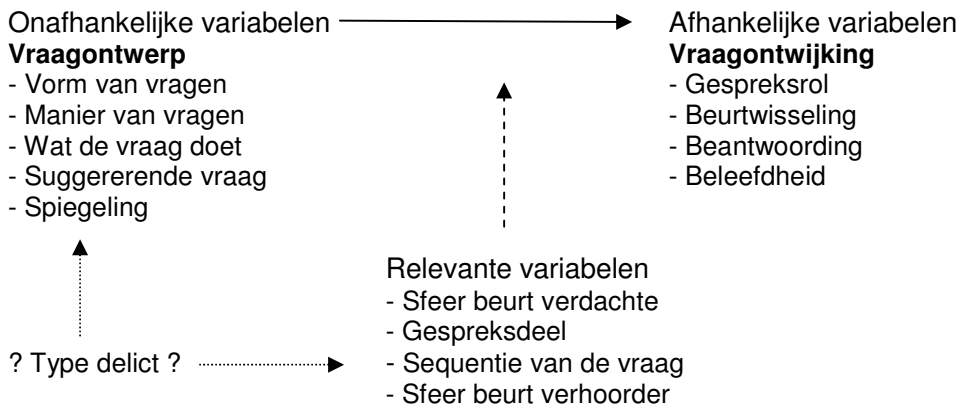
Hoofdstuk 2. De methode

In het vorige hoofdstuk is de theorie uitgewerkt die ten grondslag ligt aan het onderzoek. In dit hoofdstuk zal de methode van het onderzoek besproken worden.

2.1 Schematische onderzoeksopzet

In het onderstaande schema is de onderzoeksopzet te vinden. Er is een onderverdeling gemaakt in onafhankelijke, afhankelijke en relevante variabelen. De variabele 'type delict' was bij aanvang van het onderzoek nog een 'zwevende' variabele. Tijdens het onderzoek is gebleken of deze tot de hoofdvariabelen of relevante variabelen behoort, dit is te lezen in paragraaf 2.4.4.

Schematische onderzoeksopzet

Zoals in hoofdstuk 1 uitgebreid aan bod is gekomen, is het onderzoek gericht op vraagontwijking van de verdachte en wat de verhoorder met het vraagontwerp daar tegen doet. In de rest van het hoofdstuk zal het schema verder uitgekapt worden en wordt duidelijk omschreven wat elke variabele inhoudt. Nu wordt eerst de methodologie besproken.

2.2 Methodologie

Methodologie van materiaalverzameling

Het materiaal is verzameld met behulp van de methode participerende observatie. Bij participerende observatie wordt onderzoek gedaan in het veld door te observeren, maar de onderzoeker loopt tegelijkertijd ook mee met de verhoren en voert gesprekken. De onderzoeker is zowel een insider als outsider ('t Hart et al, 2005). Om de vraag-antwoord-sequenties te analyseren, is bijvoorbeeld een interview over verhoortechnieken met een verhoorder lang niet genoeg. In de praktijk verloopt een verhoor anders dan in de theorie. Daarbij zou een interview sociale wenselijkheid kunnen uitlokken, waardoor de onderzoeksgegevens vertekend worden (Bryman, 2001). Ook zijn niet alleen geluidsopnames van de verhoren genoeg. Een linguïstische analyse vereist meer dan alleen maar bandopnamen. Het zijn ook de kennis van de situatie, de achtergrond van de interactie en de non-verbale aspecten die een rol spelen bij de interpretatie. Daarom is het daadwerkelijk bijwonen van de verhoren (of via DVD: geluid en beeld) nodig. Participerende observatie maakt relatief weinig inbreuk op het 'natuurlijke karakter' van de interactie, wat ervoor zorgt dat het onderzoek zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid aansluit.

Vorm van het onderzoek

Het onderzoek heeft de vorm van een casestudy. Hierbij wordt een verschijnsel bestudeerd in de natuurlijke context, waarbij fenomenen of processen gesignaleerd worden. Omdat er in het onderzoek gebruik is gemaakt van vier verhoren, spreken we van een vier-gevvalsstudie. Onderzoekers proberen altijd een zo groot mogelijke representativiteit na te streven. Van representatief onderzoek is sprake als de populatie zo goed mogelijk weerspiegeld wordt op de voor het onderzoek relevante kenmerken en als er generaliseerd kan worden ('t Hart et

al., 2005). De generalisatiemogelijkheid in dit onderzoek is beperkt, uitspraken over politieverhoren in het algemeen worden niet nagestreefd. Wel wordt gepoogd interessante processen in kaart te brengen die de mogelijke effecten van het vraagontwerp op de vraagontwijking betreffen. In de onderzoekstraditie naar politieverhoren is er nog weinig gebruik gemaakt van observationele casestudies.

Analyse

Om richting te geven aan het onderzoek en om patronen te ontdekken in de data, is er eerst een kwantitatieve analyse gemaakt met behulp van SPSS 15.0. Hierdoor is een aantal opvallende zaken naar voren gekomen, die kwalitatief zijn uitgewerkt. De kwantitatieve analyse heeft echter een wisselwerking met de kwalitatieve analyse; alvorens de kwantitatieve analyse gemaakt kon worden is een linguïstische analyse gemaakt van het materiaal.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden werden kruistabellen gemaakt van de relatie tussen vraagontwijking en vraagontwerp. Het uitgangspunt hierbij is dat er geen systematisch verband bestaat. Met behulp van Chi-kwadraattoetsen is gekeken of de verschillen significant waren. Via multinominale logistische regressies werd gekeken of er een relatie was tussen de contextvariabelen en de onafhankelijke variabelen. De betrouwbaarheidswaarde bij beide toetsen werd vastgesteld op 95% of hoger. Een significant verschil is dat het verschil niet te verklaren is op basis van toevalligheden, maar dat er een verklaring voor te vinden is. Van een significant resultaat was sprake bij $p < 0.5$. Bij een p-waarde van $< .10$ wordt in dit onderzoek gesproken van een trend. Tevens zijn de 'platte resultaten' van het onderzoek met frequentietabellen in kaart gebracht. Deze dragen niet zozeer bij aan de beantwoording van de onderzoeksvraag, maar illustreren wel hoe vaak een bepaald aspect voorkomt. Dit is met name interessant voor de politie.

Betrouwbaarheid

Bij kwalitatief onderzoek betekent betrouwbaarheid de precisie in methoden van dataverzameling of meetinstrumenten ('t Hart et al, 2005). De dataverzameling is op zo'n manier gebeurd, dat een andere onderzoeker precies hetzelfde materiaal zou krijgen. De verhoren zijn opgenomen met de digitale memorecorder Olympus VN-2100PC. Dit apparaatje bevat een interne microfoon en heeft de grootte van een mobiele telefoon. De recorder werd op tafel gelegd tussen de verhoorder en de verdachte in. Doordat de recorder klein en onopvallend is wordt de onderzoekssituatie zo min mogelijk beïnvloed. De onderzoeker zat aan dezelfde tafel als de gespreksdeelnemers, maar nam onder geen beding deel aan het gesprek. De verhoren van een zwaar delict werden op DVD aangeleverd door politie Brabant-Noord, omdat het bijwonen van deze verhoren juridisch en tactisch gezien niet verantwoord is. De onderzoeker zou hiermee het proces kunnen beïnvloeden, omdat deze verhoren onderdeel van een hele reeks verhoren zijn. Als een onderzoeker ineens de verhoorsituatie binnen treedt, kan dit voor een verstoring zorgen. Tevens bestaat een grote kans dat de verdachte er geen toestemming voor geeft, aangezien het informatie is die niet voor derden bestemd is en het zaken betreft waar een zware straf op staat. Het feit dat de verhoren op DVD zijn opgenomen, vergroot de betrouwbaarheid van de dataverzameling. De betrouwbaarheid van meetinstrumenten is nagestreefd door de consistentie van het coderen na te gaan. Hiervoor heeft een tweede onderzoeker een beurtanalyse uitgevoerd op een klein gedeelte van de beurten. Ongeveer 90% van de gecodeerde beurten kwam overeen met de codering van de tweede onderzoeker, wat door de onderzoeker als consistent gezien wordt. Daarnaast zijn de transcripties meerdere malen geanalyseerd; per beurt op alle variabelen en per variabele op alle beurten.

Validiteit

Validiteit houdt in dat een onderzoeker meet wat hij beoogt te meten (Baarda en De Goede, 2001). Door een begrip op verschillende manieren te meten, wordt de validiteit hoog. In dit onderzoek wordt bijgedragen aan de validiteit door op verschillende manieren vraagontwijking en vraagontwerp te meten. Het begrip vraagontwijking wordt gemeten door middel van de gespreksrol, beurtwisseling, beleefdheid en beantwoordingsstrategie. Het begrip vraagontwerp wordt gemeten door middel van de vorm van vragen, manier van vragen, wat de vraag doet, of het een suggererende vraag is en of de vraag spiegelt. De analyse is gebaseerd op daadwerkelijk gevoerde interactie. Door de kleine afstand tussen de gegevens

en de werkelijkheid waarvan die gegevens een afspiegeling vormen, is de validiteit relatief hoog ('t Hart et al, 2005).

2.3 Materiaal

Bijwonen verhoren

Voor de verzameling van het materiaal is er contact opgenomen met verschillende politieregio's in Nederland. Uiteindelijk hebben regio Brabant-Noord en Brabant Zuid-Oost hun medewerking verleend. Om toegang te krijgen tot de politieverhoren en andere informatie is er eerst een antecedentenonderzoek naar de onderzoeker uitgevoerd. Nadat er groen licht was gegeven, heeft de onderzoeker van februari tot en met juni 2007 bij het Impuls team van de politieregio Brabant-Noord verhoren bijgewoond. Dit team pakt zaken aan die lang zijn blijven liggen of juist zaken die snel moeten worden opgelost en er bij andere teams inschieten. De onderzoeker is in totaal 35 dagen aanwezig geweest op de rechercheafdeling en heeft indien mogelijk de verhoren die op deze dagen plaatsvonden bijgewoond. Bij regio Zuid-Oost is de onderzoeker één dag aanwezig geweest in het cellencomplex en hier is één verhoor bijgewoond. Het uitwerken van de geluidsopnames van de verhoren is op het kantoor van het Impuls team gebeurd, omdat het gevoelig materiaal betreft. Op deze manier kon de onderzoeker als er verhoren plaatsvonden direct mee gaan naar de verhoorkamers op het bureau in Den Bosch.

De verhoorders zijn van tevoren op de hoogte gesteld van het onderzoek. Daarbij is er benadrukt dat het niet een individuele beoordeling van de verhoortechnieken betreft, maar een taalkundige analyse van de vraag-antwoordsequenties. Geen enkele verhoorder had bezwaar tegen de aanwezigheid van de onderzoeker en iedereen was meer dan bereid om mee te werken. Het bijwonen de verhoren verliep elke keer op dezelfde manier. Iedere dag werd er gekeken of er verhoren op de planning stonden waar de onderzoeker bij aanwezig zou kunnen zijn. Als er geen geplande verhoren waren, dan kon er altijd nog een verhoor plaatsvinden als een verdachte werd binnengebracht in het cellencomplex. Bij aanvang van het verhoor stelde de verhoorder de onderzoeker voor aan de verdachte. Daarbij vertelde ofwel de verhoorder ofwel de onderzoeker zelf de reden van haar aanwezigheid. Vervolgens werd gevraagd of de verdachte er bezwaar tegen had als het gesprek werd opgenomen en verteld dat de opnames uitsluitend gebruikt werden voor wetenschappelijk taalkundig onderzoek. Tevens benadrukte de verhoorder de geheimhoudingsplicht van de onderzoeker. Op één verdachte na hadden de verdachten geen bezwaar en werd het gesprek opgenomen. Tijdens het verhoor maakte de onderzoeker aantekeningen van het non-verbale gedrag, deze zijn gebruikt als bevestiging van de vermoedens die uit de linguïstische analyse bestonden, als versterking van een idee dat ook al uit de verbale communicatie bleek.

De verhoren bevatten gevoelige informatie die niet voor iedereen bestemd is. Daarom zijn de verhoren geanonimiseerd. In paragraaf 2.4.1 is te lezen hoe.

Onderzochte verhoren

In het onderzoek is er sprake van twee soorten verhoren. Ten eerste verhoren die op uitnodiging zijn. Hierbij wordt de verdachte uitgenodigd voor een verhoor, waarbij deze dringend verzocht wordt naar het bureau te komen. Als de verdachte niet komt opdagen, is het verhoor de volgende keer minder vrijwillig en komt de politie de verdachte halen. Het tweede soort zijn verhoren waarbij de verdachte in de cel zit. Dit kan ofwel zijn voor een eerder gepleegd delict ofwel voor het betreffende delict van het verhoor. Zoals in het theoretisch kader aan bod is gekomen, is er een onderverdeling gemaakt in drie type verhoren. In totaal zijn er acht verhoren bijgewoond. De verhoren die uiteindelijk tot het onderzoeksmateriaal behoren, zijn willekeurig gekozen. Het beschikbare tijdsbestek voor dit onderzoek en of er intuïtief genoeg vraagontwijking in zat waren de enige voorwaarden in deze willekeur.

Deze specifieke verhoren zijn uiteindelijk gebruikt in het onderzoek:

- Licht delict: vernieling en verstoring van de openbare orde, één verhoor van 30 min;
- Middelzwaar delict: openlijke geweldpleging, één verhoor van 30 min;
- Zwaar delict: beroving en moord (DVD), twee verhoren van 100 en 110 min.

2.4 Materiaalanalyse

2.4.1 Transcriptie

Van de geselecteerde verhoren zijn door de onderzoeker zelf transcripties gemaakt. Een transcriptie is onderzoeksgeneratief en niet alleen een weergave, maar ook een selectie (Huls, 2001). De aspecten die belangrijk werden geacht voor de onderzoeksvraag zijn geselecteerd en getranscribeerd. Wat weggelaten is, heeft geen relatie met de onderzoeksvraag. Met behulp van een koptelefoon en de memorecorder zijn de verhoren getranscribeerd in Word. Situationele gegevens die belangrijk waren, zijn tevens in de transcripten opgenomen. De verhoren van het lichte en middelzware delict zijn geheel getranscribeerd en van de twee verhoren van het zware delict is van beiden het eerste half uur getranscribeerd. De gebruikte transcriptieconventies zijn gebaseerd op die van Huls (2001) en ten Have (1987). Er is gebruik gemaakt van de volgende tekens. De voorbeelden zijn ontleend uit het corpus. vd1 of vd2 staat voor verdachte 1 of verdachte 2. vh1 of vh2 staat voor verhoorder 1 of verhoorder 2.

[
[**Gelijktijdige spraak**

Fragment 2.1

beurnr vd1 Nee tussen [twaalf en één.
vh1 [twaalf en één.

[[[[**Gelijktijdige start**

Fragment 2.2

beurnr vd1 [[Nee.
vh2 [[Je hoeft alleen maar te zeggen, je hoeft alleen maar te praten natuurlijk hè?

= **Als een uiting opgebroken wordt door een uiting van de ander. De twee delen van de langere beurt worden aan elkaar gemaakt door het = - teken**

Fragment 2.3

beurnr vh2 Nee, je hebt ons [bijna niks verteld. Je weet een hele hoop,=
vh1 [Da's goed.
vh2 =maar je vertelt niets. En er ligt ook al een hoop vast natuurlijk.

((<)) **Een zogenaamde korte pauze, d.w.z. een pauze kleiner dan 2 sec.**

Fragment 2.4

beurnr vd1 ((<)) Ik ga ik kijk ik heb nou helemaal geen ik-. Wat moet ik nou zeggen? Niets.

((>)) **Een zogenaamde lange pauze, d.w.z. een pauze groter of gelijk aan 2 sec.**

Fragment 2.5

beurnr vh1 ((>)) Dat kan gebeuren.

((TEKST)) **Non-verbaal gedrag, commentaar van de onderzoeker**

Fragment 2.6

beurnr vd1 Wa v-v- [ik ga- ((schudt met hoofd))

(TEKST) **Onverstaanbaar. De tekst die tussen haakjes staat, benadert de eventuele uiting**

Fragment 2.7

beurnr vd Ja. (Bushalte).

De volledige transcripten zijn niet in de bijlage te vinden, omdat het vertrouwelijk materiaal betreft. De politie verleende medewerking, mits de verhoren niet in de bijlage zouden worden opgenomen. Tevens zijn alle verhoren geanonimiseerd, dat wil zeggen dat namen, plaatsen en locaties vervangen zijn door [naam], [plaats] en [locatie]. Sommige subjecten en objecten zijn veranderd, maar zodanig dat de strekking hetzelfde blijft. Op deze manier is er rekening gehouden met de privacy van de verdachten en de verhoorders en kan er geen koppeling gemaakt worden tussen een bepaalde zaak en de identiteit van de gespreksdeelnemers.

2.4.2 Beurtnalyse

De vraag-antwoordsequentie van de verhoorder en de verdachte wordt geanalyseerd en hiervoor wordt het transcript eerst in beurten verdeeld. Daarbij wordt er uitgegaan van de volgende definitie: 'Een beurt is wat iemand zegt tussen twee momenten waarop hij zwijgt in' (Huls, 1982).

Er wordt gebruik gemaakt van de volgende richtlijnen:

- *Nieuwe spreker is nieuwe beurt.* Als iemand anders de beurt krijgt of neemt, is er sprake van een nieuwe beurt.
- *Hervatten van het woord na onderbreking is nieuwe beurt.* Als een spreker na een onderbreking van de ander opnieuw aan het woord komt, telt dit als nieuwe beurt.
- *Nieuw onderwerp is nieuwe beurt.* Als er abrupt van het oude onderwerp wordt afgeweken, dan is er sprake van een verandering in gespreksonderwerp en betekent dit een nieuwe beurt.
- *Nieuwe beurt na een pauze van langer dan 2 sec.* Als de spreker duidelijk gemaakt heeft dat z'n beurt nog niet voorbij is, geldt dit criterium niet. Huls (1982) kiest voor een pauze langer dan 1,8 seconden. In het huidige onderzoek is er gekozen voor een pauze van 2 seconden. Bij een pauze van langer dan 2 seconden kan een gesprekspartner allang de beurt hebben overgenomen en telt dit als een nieuwe beurt.
- *Nieuwe spreekhandeling is nieuwe beurt.* Als een spreker een andere spreekhandeling uitvoert dan de handeling daarvoor, telt dit als nieuwe beurt.

Soms gaf een verdachte een tweede reactie op een vraag. Dit kwam voor als hij bijvoorbeeld een pauze van langer dan twee seconden hield na zijn eerste antwoord. Bij aanvang van de analyse was niet duidelijk of dit vaak zou voorkomen. Na de analyse bleek dat van alle beurten er voor 7,6% (n=17) voor de tweede keer een reactie werd gegeven op één bepaalde vraag. Omdat het percentage van de tweede reactie op een vraag relatief klein is, is besloten om deze beurten voor de rest van het onderzoek buiten beschouwing gelaten. Alleen de eerste reactie op een vraag wordt meegenomen in het onderzoek.

Na de beurtverdeling wordt een spreekhandeling toegekend aan alle uitingen van de verdachte en een beurttype aan alle uitingen van de verhoorder. Een spreekhandeling heeft betrekking op wat je doet met de woorden die je spreekt.

Voor de verdachte zijn er vijf klassen spreekhandelingen te onderscheiden (Huls, 2001):

- *Assertieven.* Hiermee zegt de spreker iets over de werkelijkheid; beweringen, veronderstellingen en conclusies.
- *Directieven.* Hiermee wil de spreker het gedrag van de geadresseerde beïnvloeden; verzoeken, waarschuwingen, adviezen, vragen om informatie en bevelen.
- *Commissieven.* Hiermee legt een spreker zich op de toekomstige handeling vast; zweren, beloven en garanderen.
- *Expressieven.* Hiermee geeft de spreker uitdrukking aan zijn innerlijke gesteldheid en spreekt z'n gevoel uit over een toestand in de werkelijkheid; feliciteren, bedanken, betreuren en groeten.
- *Declaratieven.* Hiermee brengt de spreker de werkelijkheid tot stand; een vergadering openen of mensen in het echt verbinden. Door de woorden uit te spreken, wordt het werkelijkheid. In een politieverhoor wordt een declaratief gegeven als de verdachte het antwoord weigert: 'Ik geef daar geen antwoord op'.

De kwantitatieve analyse focust op de assertieven en declaratieven. Daarmee geeft de verdachte 'de werkelijkheid' (althans, hoe hij deze wil laten overkomen) weer en brengt deze tot stand. Met deze kwantitatieve analyse is geprobeerd een patroon te ontdekken in de totstandbrenging van die werkelijkheid. De directieven, commissieven en expressieven worden kwalitatief toegelicht, omdat gedurende het onderzoek bleek dat hier interessante dingen gebeuren op het gebied van institutionele rollen en vraag-antwoordsequenties.

Voor de verhoorder wordt aan de beurt een beurttype toegekend. De onderverdeling is:

- Vraag
- Luistersignaal
- Overige uitingen

Het luistersignaal wordt vervolgens onderverdeeld in het aansporen tot meer, vragende luistersignalen en luistersignalen die 'boodschap ontvangen' uitdrukken. Omdat de vraag-antwoordsequentie van belang is voor dit onderzoek, worden de vragen van de verhoorder geanalyseerd en de luistersignalen die vallen onder de classificatie 'vragen' en 'aansporen tot meer'. De opzichten waarin het gespreksmateriaal gecodeerd wordt (de variabelen) worden in

de volgende paragraaf omschreven. De waarden van de variabelen zijn discrete dimensies, zonder overlap.

2.4.3 Variabelen coderen

Aan de beurten van de verdachte en de beurten van de verhoorder worden waarden toegekend. Wanneer de beurten een vraag-antwoordstructuur betreffen, worden deze geselecteerd voor analyse. Opmerkingen van de verhoorder waarop hij geen reactie verwacht van de verdachte, luistersignalen die 'boodschap ontvangen' uitdrukken en onderlinge gesprekken tussen de verhoorders vallen niet binnen de analyse. Ook opmerkingen van de verdachte die geen reactie zijn op een vraag van de verhoorder en directieven, commissieven en expressieven van de verdachte worden niet gecodeerd in de kwantitatieve analyse. De luistersignalen van de verdachte tijdens de beurt van de verhoorder worden niet meegenomen in de analyses. De betekenisloze 'hummetjes' en de luistersignalen die 'boodschap ontvangen' uitdrukken worden niet relevant geacht voor dit onderzoek. Achtereenvolgens worden in deze paragraaf de identificatievariabelen, de vraagontwijking (de afhankelijke variabelen), het vraagontwerp (de onafhankelijke variabelen) en de relevante variabelen besproken.

2.4.3.1 Identificatievariabelen

Met de identificatievariabelen is elke beurt in het transcript gemakkelijk te identificeren. Zo is het duidelijk welke beurt het betreft, uit welk transcript deze afkomstig is en welke verhoorder de vraag stelt voorafgaand aan de beurt.

- **Beurtnummer:** elke beurt van de verdachte krijgt een nummer. In totaal heeft de verdachte 650 beurten. Hiervan zijn er 330 onderdeel van een vraag-antwoord structuur. Het totale corpus waarop het onderzoek gebaseerd is, bestaat uit 330 beurten van de verdachte die een antwoord bevatten op een vraag of bewering. Uiteindelijk zijn er 313 beurten overgebleven voor de kwantitatieve analyse, omdat alleen de eerste reacties op de vraag zijn meegerekend (zie paragraaf 2.4.2).
- **Transcriptnummer:** per beurt is vermeld uit welk transcript deze afkomstig is. In totaal zijn er vier transcripten gemaakt, waarvan één alleen kwalitatief geanalyseerd is.
- **Verhoorder:** welke verhoorder is er aan het woord voorafgaand aan de beurt? Deze variabele kan de volgende waarden aannemen; man of vrouw en verhoorder 1 of verhoorder 2. Per verhoor is er bepaald wie de eerste en wie de tweede verhoorder is. Dit is gedaan op basis van het aantal beurten, waarbij de verhoorder met de meeste beurten verhoorder 1.

2.4.3.2 Vraagontwijking

De indeling in vraagontwijking is gemaakt op basis van verschillende bronnen, die aan bod zijn gekomen in hoofdstuk 1. Vraagontwijking is zoals gezegd een complex begrip dat zich tot nu toe alleen in deelaspecten laat operationaliseren. In dit onderzoek zijn de volgende vier aspecten van vraagontwijking onderzocht. Per aspect is een voorbeeld uit het corpus gegeven met een korte omschrijving.

1. Gespreksrol

- o **In stand houden.** De verdachte houdt de gespreksrollen in stand als hij de vragen beantwoordt. In fragment 2.8 houdt de verdachte de gespreksrollen in stand: hij geeft antwoord op de vraag.

Fragment 2.8. In stand houden van de gespreksrol

vh Ben je verslaafd aan alcohol, drugs of gokken?
vd Nee.

- o **Spelen met de gespreksrol.** In fragment 2.9 speelt de verdachte met de gespreksrol door een ander onderwerp aan te snijden en een vraag aan de verhoorder te stellen. Ook luistersignalen die duidelijk 'in de plaats komen' voor een antwoord en dus de gespreksrollen trachten om te draaien worden meegenomen in het onderzoek.

Fragment 2.9 Spelen met de gespreksrol

vh [[Je hoeft alleen maar te zeggen, je hoeft alleen maar te praten [natuurlijk hè?
vd [Heeft [naam2]
vh dat al gehad, dit?
vh (<) Ik denk t wel.

2. Beurtwisselingsregels

- **In stand houden.** Als er sprake is van een TRP op het moment dat de verdachte de beurt neemt, dan wordt dit aangemerkt als het 'in stand houden van de beurtwisselingsregels'. In fragment 2.10 houdt de verdachte de beurtwisselingsregels in stand, door antwoord te geven op de vraag nadat deze gesteld is.

Fragment 2.10 In stand houden van de beurtwisselingsregels

vh2 Ben je nooit aangehouden voor diefstal?
vd Nee.

- **Spelen met de beurtwisselingsregels.** Er wordt gekeken of de verdachte zich oriënteert op een *mogelijke* voltooiing van de vraag van de verhoorder. Het is mogelijk dat de verdachte een verkeerde coördinatie heeft voor een TRP. Dit komt in de dagelijkse spraak regelmatig voor. Als er totaal geen sprake is van een mogelijke TRP, dan is er sprake van 'spelen met de beurtwisselingsregels'. Dit wordt alleen zo geanalyseerd als het ook echt betekent dat de verhoorder zijn vraag niet meer kan afmaken en ook geen adequaat antwoord krijgt. In fragment 2.11 is dit het geval. De verhoorder wil een bewering doen, maar krijgt niet de kans om deze af te maken, omdat de verdachte interrumpeert. Uit de context van het gesprek is af te leiden dat de verdachte niet weet wat de verhoorder wil gaan beweren, maar de bewering al afkapt voordat deze überhaupt gemaakt is.

Fragment 2.11 Spelen met de beurtwisselingsregels

vh2 Nou als het goed is is dat [eh-
vd1 [Nee

3. Het antwoord verpakken in beleefdheid

In hoofdstuk 1 is de beleefdheidstheorie uitgebreid aan bod gekomen. Voor nu volstaat een opsomming van de drie waarden die wat betreft beleefdheid aangenomen kunnen worden.

- Direct, zonder omhaal;
- Direct, maar met middelen omkleed;
- Indirect.

4. Beantwoordingsstrategie

De verdachte kan een adequaat antwoord geven of een niet-adequaat antwoord. In hoofdstuk 1 is de theorie besproken achter de beantwoordingsstrategie. In deze paragraaf zal het praktische gedeelte hiervan aan bod komen. De toekenning van de waarden is als volgt uitgewerkt:

- **Adequaat antwoord geven.** Wanneer een antwoord voldoet voor de verhoorder (te merken aan de reactie op het antwoord van de verdachte), dan is de reactie een adequaat antwoord (Huls, 2007). In fragment 2.12 geeft de verhoorder een bevestiging dat het antwoord duidelijk is en dus voldoende beantwoordt.

Fragment 2.12. Adequaat antwoord geven

vh1 Omdat je? [Moest er dan nog wat betaald worden?
vd1 [Omdat i- omdat we daar moest nog wat betaald worden. Hebben
[we het net over gehad.
vh1 [Ah ok, dat is duidelijk. Ja.

- **Niet-adequaat antwoord**
 - **Non-antwoord geven.** Dit type antwoord heeft vele mogelijke vormen. In fragment 2.13 geeft de verdachte een 'niets-aan-de-hand-antwoord'. De vraag waarom hij met [naam2] blijft omgaan, terwijl hij gewelddadig is en heeft geslagen wordt beantwoord met de dooddoener 'dat kan gebeuren'. Hiermee wordt in het midden gelaten of 'het kan gebeuren' dat hij geslagen wordt of dat 'het kan gebeuren' dat hij nog steeds met hem

omgaat, ondanks het geweld. Wat wel duidelijk is, is dat de verdachte het beeld dat de verhoorder schetst nuanceert en afdoet als 'niets aan de hand'.

Fragment 2.13 Non-antwoord geven

vh1 Ja mijn vraag nog ten slotte. Je hebt een hekel aan geweld. En dan blijf je toch nog met [naam2] optrekken. Je gaat toch nog met hem om. Je bent zelfs wel eens geslagen door hem.

vd1 (<) Dat kan gebeuren.

- **Van spreekstandpunt verschuiven.** De verdachte kan de verantwoordelijkheid verleggen door het spreekstandpunt niet vanuit zichzelf te maken. In fragment 2.14 zegt de verdachte niet 'ik heb daar 100 euro betaald', maar hij geeft geen onderwerp in de zin. 'Dat geld is betaald' laat in het midden wie het geld heeft betaald. Een ander punt is dat de verdachte ook nog eens geen antwoord op de vraag geeft, maar vertelt waar het geld vandaan komt en niet hoeveel dat was.

Fragment 2.14 Van spreekstandpunt verschuiven

vh1 Hoeveel heb je daar betaald?

vd1 Dat geld is betaald uit de budgettering

In dit onderzoek vallen ook beurten zoals in fragment 2.15 onder de noemer 'van spreekstandpunt verschuiven'. Hier probeert de verdachte de focus te leggen op het feit dat hij niet alleen aansprakelijk is. Door de nadruk op 'onze' te leggen, spreekt hij de aanname van de verhoorder tegen: dat wat in zijn tas zit, daar draagt hij alleen de verantwoordelijkheid voor.

Fragment 2.15 Van spreekstandpunt verschuiven door benadrukking

vh1 Zat in JOUW tas hoor, even voor de duidelijkheid.

vd1 JA, [dat zitten ONZE dingen [in.

- **Onwetendheid claimen.** Door te zeggen dat hij het antwoord op de vraag niet weet, ontwijkt de verdachte de vraag. In fragment 2.16 zegt de verdachte niet te weten welk hotel het is geweest, als aanvulling daarop geeft hij aan dat gisteren ook al gezegd te hebben. Hierdoor wil hij laten zien dat hij vasthoudt aan de bewering het echt niet te weten.

Fragment 2.16 Onwetendheid claimen

vh1 Welk hotel is dat geweest?

vd1 Dat weet ik niet. En dat weet ik ECHT niet. Dat heb ik al gisteren gezegd, dat WEET ik niet.

- **Antwoord weigeren.** De verdachte zegt letterlijk dat hij geen antwoord wil geven. In fragment 2.17 zegt de verdachte dat hij niks wil zeggen en geeft geen reden hiervoor. Door het zwijgrecht dat de verdachte heeft, moet de politie dit antwoord respecteren.

Fragment 2.17 Antwoord weigeren

vh1 Je komt niks te kort nu () ?

vd2 Ja, ja, pf, daar wil ik niks over zeggen dat eh.

- **Vraag aanvallen.** De verdachte valt in fragment 2.18 de vraag aan door te beweren dat het onderwerp van gesprek niet de beroving is. Hij vindt de vraag niet relevant op dit moment en door zijn antwoord daarop te focussen, verschuift hij de aandacht en reageert niet op de bewering van de verhoorder.

Fragment 2.18 Vraag aanvallen

vh2 Neehee, maar dan is dat NOG geen excuus om iemand te beroven (<). Al wat je zelf hebt [meegemaakt.

vd1 [Wij praten nou niet over eh dat. Jij vraagt mij iets ik leg je iets uit. Jij begint nou daar weer over!

- **Op een presuppositie binnen de vraag ingaan.** In dit onderzoek behoren zowel presupposities binnen de vraag als een stelling die de verhoorder maakt ten opzichte van de verdachte onder deze noemer. Door in te gaan op de volgens de verdachte verkeerde stelling, wordt wel de eigenlijke vraag genegeerd. De verhoorder geeft in fragment 2.19 een stelling over wat er gebeurd is. De verdachte gaat op de presuppositie in door te beweren dat hij een rustig persoon is en 'niet zo snel over de zeik gaat'. Door op een gedeelte van de presuppositie in te gaan: het feit dat hij 'over de zeik is gegaan' en dat hij 'een beetje aan het flippen is gegaan' ontwijkt hij de eigenlijke bewering van de verhoorder: 'ik denk dat jij dat wel hebt gedaan.'

Fragment 2.19 Op presuppositie binnen de vraag ingaan

- vh2 Ik denk gewoon dat jij dat wel gedaan hebt. (<) En dat jij over de zeik bent gegaan, omdat je die mensen kwijt bent geraakt. Of dat je niet meer met de trein mee kon of iets dergelijks (<). En dat je een beetje eh aan het flippen bent gegaan.
- vd Nee, da's niet waar, ik ben een pers-, ik ben gewoon een rustig persoon. Dus eh, ik ik ga niet zo snel over de zeik.

2.4.3.3 Vraagontwerp

De vragen van de verhoorder worden geclassificeerd op verschillende manieren. In hoofdstuk 1 is de theorie achter het vraagontwerp besproken. De classificatie is ontstaan gedurende het onderzoek en beoogt het vraagontwerp zo compleet mogelijk te omvatten. Er zijn een aantal toevoegingen gedaan aan de onderverdeling gemaakt door Korswagen of Post om het vraagontwerp compleet in kaart te brengen.

Het vraagontwerp wordt op de volgende vier aspecten ingedeeld:

1. Manier van vragen

- **Open vraag.** Bij open vragen kan een verdachte alle kanten op en kan hij het antwoord aanpakken en inkleden zoals hij dat wil. De verdachte krijgt veel ruimte tot antwoorden. De verhoorder stelt in fragment 2.20 een open vraag. Het vragen naar 'de hoeveelheid' geeft de verdachte de mogelijkheid om verschillende antwoorden te geven: 'veel', of 'drie glazen' of 'vier flesjes'.

Fragment 2.20 Open vraag

vh2 En hoeveel heb je daar nog gedronken?

- **Gesloten vraag.** Gesloten vragen laten slechts beperkte antwoordmogelijkheden toe. Meestal is het een ja/nee-vraag. Soms wordt door de vorm van de ja/nee-vraag het antwoord gesuggereerd (Haeseryn et al., 1997). Fragment 2.21 illustreert een gesloten vraag met de beperkte mogelijkheid tot antwoorden met 'ja' of 'nee'. Een andere vorm van gesloten vraag is het geven van alternatieven en de verdachte kan daar vervolgens uit kiezen. Fragment 2.22 geeft twee alternatieven: het geld vrij besteden óf thuis kost en inwoning betalen.

Fragment 2.21 Gesloten vraag: ja/nee

vh2 Ben je al eens eerder in aanraking geweest met de politie?

Fragment 2.22 Gesloten vraag: alternatieven

vh Mag jij dit geld vrij besteden of moet je thuis nog kost en inwoning betalen?

2. Wat doet de vraag?

- **Opinievrage.** Met een opinievrage probeert de verhoorder de verdachte te stimuleren tot nadenken en laat hij bepaalde meningen formuleren. Ook zoekt hij naar achtergronden en oorzaken. Opinievragen zijn meestal vragen die beginnen met: 'wat vind je van?' of 'wat denk je van?' Fragment 2.23 bevat zo'n opinievrage. De verhoorder stimuleert de verdachte om na te denken over wat hij gezegd heeft.

Fragment 2.23 Opinievraag

vh2 Wat denk je dat de officier zal zeggen? Geloof je het?

- **Feitenvrage.** Door middel van een feitenvrage probeert de verhoorder feitelijke gegevens (cijfers, data en gebeurtenissen) te achterhalen. Ook de vraag of de verdachte iets begrijpt, die in de verhoren regelmatig gesteld wordt, is tot deze categorie gerekend. In fragment 2.24

vraagt de verhoorder naar een tijdstip waarop iets heeft plaatsgevonden. Fragment 2.25 illustreert het vragen of de verdachte het begrijpt.

Fragment 2.24 Feitenvraag, tijdstip
vh1 Hoe laat was dat dan?

Fragment 2.25 Feitenvraag, begrijpen
vh2 Hmhm (>) maar je begrijpt wel waarom da je hier zit?

- **Samenvattende vraag.** De samenvatting heeft verschillende vormen en functies. In dit onderzoek wordt een samenvatting die een reactie verwacht ook gerekend tot de 'samenvattende vraag'. Een onderverdeling is hieronder te vinden.

- *Structuurverhelderend.* Deze vraag is structuurverhelderend voor zowel de verhoorder als de verdachte en wordt gebruikt om het verloop van een gesprek aan te geven. In fragment 2.26 geeft de verhoorder aan verder te willen gaan waar ze gisteren gebleven waren met het gesprek. Dit is een voorbeeld van een samenvatting waarop een reactie wordt verwacht.

Fragment 2.26 Samenvattende vraag, structuurverhelderend

vh1 Nou oké om dan op dat ene ding terug te komen want dan wil ik toch nog eigenlijk wel ook eh nog een vraag stellen waar ik gisteren gebleven was. En dan met name het hotel (<) waar jullie verbleven hebben.

- *Controlerend.* Hiermee controleert de verhoorder of hij de ontvangen informatie van de verdachte op een juiste wijze begrijpt. De verdachte kan op zijn beurt als deze het niet eens is met de samenvatting aanvullen, nuanceren, corrigeren of ophelderen. In fragment 2.27 controleert de verhoorder de informatie met behulp van het woordje 'dus' met daarachter een bewering op vragende intonatie.

Fragment 2.27 Samenvattende vraag, controlerend

vh1 Dus je bent niet terug gekomen?

- *Sturend.* Hiermee stuurt de verhoorder het gesprek en hij nodigt de verdachte uit om verder te gaan in een eerder spoor, als deze afdwaalt. In fragment 2.28 is een voorbeeld hiervan te zien. Door samen te vatten wat de verdachte verteld heeft en vervolgens de reactie af te wachten, probeert de verhoorder de verdachte verder te laten gaan met zijn verhaal.

Fragment 2.28 Samenvattende vraag, sturend

vh1 Ja maar over die, om over die eerdere zaak terug te komen. Over begin [maand]. In de omgeving van [locatie]. Je ziet hoe [naam2] reageert op een persoon.

- *Kernachtig ordenend.* Met deze vorm van samenvatten wordt een enigszins verwarrend antwoord op een vraag kernachtig geordend, waardoor de verdachte zich begrepen voelt en gemakkelijker doorgaat. Dit is in fragment 2.29 te zien. Door de samenvattende woorden 'dus' en 'zeg maar' vat de verhoorder het antwoord van de verdachte kernachtig samen en laat hij zien dat hij luistert.

Fragment 2.29 Samenvattende vraag, kernachtig ordenend

vh1 Ok, dus van van één, of vier uur 's middags tot één uur ben je eigenlijk op stap geweest, zeg maar.

- *Motiverend en stimulerend.* De verhoorder laat merken dat hij het belangrijk genoeg vindt om goed te luisteren en begrip te tonen. In fragment 2.30 is een voorbeeld te vinden uit Korswagen (1992), omdat deze in het onderzochte corpus niet voorkwam. De spreker in dit fragment wil begrip tonen voor de situatie van de geadresseerde en hem zo motiveren om verder antwoord te geven.

Fragment 2.30 Samenvattende vraag, motiverend en stimulerend

Spreker Dat was dus een heel besloten gemeenschap waarin u zich als kind heel eenzaam voelde?

3. Manier van spiegelen. Een verhoorder spiegelt als deze door middel van een vraag een eerdere uitspraak of antwoord van de verdachte gebruikt. In dit onderzoek zijn er drie manieren van spiegelen.

- **Confrontatievraag.** De geïnterviewde wordt op een bepaald ogenblik in het interview geconfronteerd met een eerder gedane uitspraak die in tegenspraak is of lijkt met wat hij op dat moment zegt. Hiermee kan de verhoorder de waarheid achterhalen of meer informatie krijgen. Het hoeft niet altijd betrekking te hebben op eerder gedane uitspraken, ook een uitspraak die verwijst naar een tegenstelling tussen het gezegde en de non-verbale communicatie wordt hiertoe gerekend. Ook hoeft de confrontatie niet persé een vraagvorm te hebben, maar kan het ook een opmerking zijn die een reactie uitlokt van de verdachte. In fragment 2.31 confronteert de verhoorder de verdachte met het feit dat deze zichzelf tegensprekt. Eerst weet hij geen antwoord te geven en daarna weet hij het wel. Op deze manier zet de verhoorder de verdachte onder druk om de waarheid te vertellen. In fragment 2.32 maakt de verhoorder een opmerking en confronteert hem met de tegenstelling van het hekel hebben aan geweld en het optrekken met de gewelddadige [naam 2]. Door deze confrontatie moet de verdachte zich als het ware verantwoorden en wordt hij uitgedaagd om meer uitleg te geven.

Fragment 2.31 Confrontatievraag

vh1 En dat weet je nou wel? En zonet vroeg ik ernaar en dan weet je het niet?

Fragment 2.32 Confrontatievraag, opmerking

vh2 Ja mijn vraag nog ten slotte. Je hebt een hekel aan geweld. En dan blijf je toch nog met [naam2] optrekken. Je gaat toch nog met hem om. Je bent zelfs wel eens geslagen door hem.

- **Herhaling van enkele woorden.** Woorden uit het antwoord van de verdachte worden herhaald door de verhoorder, om nadere toelichting uit te lokken of bevestiging te krijgen. In fragment 2.33 is een voorbeeld uit het corpus te vinden. De verhoorder herhaalt een aantal woorden uit het antwoord van de verdachte om bevestiging te krijgen of hij het goed heeft begrepen.

Fragment 2.33 Herhaling van enkele woorden

vd Ja, nou ja, nog wel langer. Eh, vier uur ben ik hier aangekomen, of sorry één uur ben ik hier aangekomen.

vh1 Eén uur ben je hier aangekomen?

- **Zeer korte zinnestelsels of tussenwerpsels.** De verhoorder geeft op neutraal-vragende toon, half constaterend, half bevestigend zeer korte zinnestelsels of tussenwerpsels. Hiermee wordt de verdachte gestimuleerd om door te gaan en meer informatie te geven, zoals geïllustreerd in fragment 2.34. Ook door middel van 'hummen': h'm of h'm h'm wordt de verdachte gestimuleerd om door te gaan, zoals in fragment 2.35.

Fragment 2.34 Tussenwerpsel

vh1 Ja. Ja.

Fragment 2.35 Hummen

vh2 [Hmhm]

4. Vorm van de vraag

- **Vragen in syntactische zin.** Vraagzinnen zijn zinnen die wat betreft hun vorm een vraag uitdrukken (Appel, 2002). De basisvolgorde wijkt af van 'normale' zinnen. In vraagzinnen is er sprake van de volgorde: predikaat – subject (– object). Vragen in syntactische zin bevatten een vraagteken. Vaak beginnen deze zinnen met vraagwoorden: hoe, wat, waar, waarom, wanneer, welke, wie? In fragment 2.36 is er sprake van een syntactische zin: deze bevat een vraagwoord, vraagteken en de basisvolgorde van 'normale' zinnen wijkt af.

Fragment 2.36 Vragen in syntactische zin

vh2 Hoe vond je het gisteren gegaan?

- **Bewering gevolgd door tag-question.** Met bewerende zinnen verricht men een mededeling. Met de tag-question er achter geplaatst, vraagt de verhoorder om de bewering als het ware te bevestigen. In *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (Geerts, Haeseryn et al., 1997) worden dit 'aanhangselvragen' genoemd: korte vragen die aan een mededeling worden verbonden. In fragment 2.37 maakt de verhoorder een bewering, gevolgd door een tag-question. De verwachting van het antwoord zit in de vraag opgesloten, de verdachte kan eigenlijk geen nee meer zeggen.

Fragment 2.37 Bewering gevolgd door tag-question
vh1 Jullie waren daar samen hè?

- **Bewering op een vragende intonatie.** Dit is een vraag, zonder de woordvolgorde van een vraag of een vraagteken. Door de vragende intonatie, vraagt de verhoorder om de bewering die hij maakt te bevestigen. Fragment 2.38 bevat zo'n vragende intonatie en vraagt om de bewering te bevestigen.

Fragment 2.38 Bewering op een vragende intonatie
vh1 Dus jij weet zelf niet waar jouw spullen blijven?

- **Bewering over (een feit van) de geadresseerde.** Dit is een bewering die zonder vraagteken of vragende intonatie eindigt. De verhoorder verwacht echter wel een antwoord of reactie van de verdachte en daarom behoort deze tot het onderzoek. De bewering gaat over de verdachte zelf of over een feit die direct betrekking heeft op de verdachte. In fragment 2.39 wordt een bewering over de verdachte gedaan. De verhoorder maakt deze bewering en probeert de verdachte zo aan het praten te krijgen.

Fragment 2.39 Bewering over het feit van de geadresseerde
vh2 Nou ja als je niet over het een wil praten misschien wil je wel over het andere praten.

- **Bewering over een feit/gebeurtenis.** Dit betreft een bewering zonder vraagteken of vragende intonatie, die een feit of gebeurtenis omschrijft die niet direct betrekking heeft op de verdachte, maar wel in het belang van het onderzoek gesteld wordt. De verhoorder probeert in fragment 2.40 door deze bewering te maken bij de verdachte het antwoord los te peuteren op de voorgaande vraag 'of hij weet wie er nog meer bij betrokken waren'.

Fragment 2.40 Bewering over een feit/gebeurtenis
vh (<) De politie weet al wie die twee zijn hoor.

- **Formulering gevolgd door tag-question.** Tijdens het onderzoek bleek dat de verhoorder soms formuleringen maakt, gevolgd door een tag-question. Deze vraagvorm is daarom toegevoegd aan de waarden die de variabele kan aannemen. Deze waarde komt alleen voor bij het lichte en middelzware delict, omdat daar tegelijkertijd een verklaring wordt getypt en de verhoorder formuleert wat hij typt of gaat typen. In fragment 2.41 vertelt de verhoorder aan de verdachte wat hij wil gaan typen in de verklaring en eindigt deze formulering met de tag 'he?' zodat de verdachte het kan bevestigen.

Fragment 2.41 Formulering, gevolgd door tag-question
vh 'Ik heb 't zelf niet gezien, hij heeft mij verteld, (<) [naam k1] heeft mij verteld dat er drie personen waren', hè?

- **Dubbelvraag.** Bij een dubbelvraag worden twee vragen in één beurt gesteld. Fragment 2.42 bevat twee vragen: hoe laat de verdachte op stap is gegaan en waar deze eerder begonnen is. In dit fragment is er ook sprake van twee type vragen: de eerste is een syntactische vraag en de tweede een bewering op vragende intonatie.

Fragment 2.42 Dubbelvraag
vh1 Hoe laat ben jij op stap gegaan? En je bent eerder begonnen in [plaatsnaam]?

- **Suggestieve vraag**

De verhoorder kan gebruik maken van een suggererende formulering. De woorden '(toch) zeker', '(toch) wel', 'soms' en 'hè?' en 'nietwaar?' 'natuurlijk' en 'gewoon' zijn indicatoren voor

een suggestieve vraag. Tevens wekt de formulering 'vind je ook niet/wel?' een suggestie. Dit is een niet-objectieve manier van vragen stellen. In fragment 2.43 zit een suggestie voor het antwoord in de vraag. De indicatoren 'toch' en 'ook' suggereren dat de verhoorder vindt dat de verdachte ook verantwoordelijk is, omdat deze er 'toch ook' bij was.

Fragment 2.43 Suggestieve vraag

vh1 Jij was er toch ook bij, [naam ve1]?

2.4.3.4 Contextvariabelen

In eerste instantie werd een groot aantal potentieel relevante variabelen opgesteld. Deze variabelen zijn in te delen in context-gesprek variabelen en context-situatie variabelen. De context-gesprek variabelen bleken overbodig te zijn, aangezien het corpus uit vier verhoren bestaat. Een groot deel van de variabelen voor alle beurten ligt vast en er is te weinig variatie doordat het een casestudie betreft. De volgende variabelen zijn uit het onderzoek gelaten.

Wat betreft het verhoor:

- Aantal verhoorders: wordt de verdachte ondervraagd door één of twee verhoorders?

Wat betreft de verhoorder:

- Sekse van de verhoorder: is de verhoorder man of vrouw?
- Leeftijd van de verhoorder: hoe oud is de verhoorder?
- Rang van de verhoorder: is de verhoorder agent, hoofdagent of brigadier?
- Verhoorervaring: hoeveel jaren verhoorervaring heeft de verhoorder?
- Opleidingsniveau van de verhoorder: heeft de verhoorder MBO – HBO of WO niveau?

Wat betreft de verdachte:

- Sekse van de verdachte: is de verdachte man of vrouw?
- Leeftijd van de verdachte: hoe oud is de verdachte?
- Opleidingsniveau van de verdachte: heeft de verdachte MBO – HBO of WO niveau?
- Sociale klasse van de verdachte: uit welke sociale klasse komt de verdachte, onderverdeeld in scholier, werkend of werkeloos?
- Aantal keren gehoord: hoe vaak is de verdachte gehoord over het betreffende delict?
- Recidivist: is de verdachte voor de eerste keer in aanraking met de politie gekomen of is hij een recidivist?
- Vrijwilligheid verhoor: komt de verdachte vrijwillig naar het verhoor of zit deze vast?

De context-situatie variabelen verschillen per beurt. De volgende variabelen zijn relevant bevonden en behoren tot de onderzochte contextvariabelen.

- **Sfeer van de beurt (van zowel de verdachte als de verhoorder).** De beurten van de verdachte en van de verhoorder zijn geanalyseerd aan de hand van de theorie van Bales (1950). Bales heeft een categorieënsysteem opgesteld, waarin de sfeer in een interactie te definiëren is. Hierbij zijn er twaalf categorieën opgesteld. Uiteindelijk zijn deze categorieën onderverdeeld in een positieve, negatieve of neutrale sfeer.

- **Deel van het gesprek.** Is de beurt gemaakt in het begin, het midden of het einde van het gesprek? Dit kan invloed hebben op de vraagstelling van de verhoorder en reactie van de verdachte. Tot het begin van het gesprek wordt het sociale praatje gerekend; de vragen die hier gesteld worden gaan over de sociale situatie van de verdachte. Het midden van het gesprek gaat over het delict; dit is het daadwerkelijke verhoor waarin een verklaring door de verdachte wordt afgelegd over het gebeurde. Dit kan ook over de gebeurtenissen zijn die voor het eigenlijke delict hebben plaatsgevonden of die daarmee samenhangen. Zolang het niet over de verdachte in het algemeen gaat of officiële mededelingen betreft, behoort het tot het 'midden' van het gesprek. Ten slotte is het einde van het gesprek het afsluiten van het verhoor en het doorlezen en ondertekenen van de verklaring door de verdachte. Bij de onderzochte zware delicten komt deze fase van het gesprek niet voor.

Tijdens het analyseren bleek er nog een vierde soort gespreksdeel te zijn, namelijk de 'small talk'. Hierin gebeurt weinig wat betreft de bovenstaande gespreksonderwerpen, maar wordt er over koetjes en kalfjes gepraat of aspecten die in ieder geval niet te maken hebben met het verhoor inhoudelijk. Uitingen over het wel of niet praten van de verdachte tijdens het verhoor worden in dit onderzoek ook gerekend tot small talk. Tijdens deze small talk gebeuren er interessante dingen, zoals in de kwalitatieve analyse in hoofdstuk 3 te lezen is.

- **Sequentiële positie van de vraag.** Per vraag is er gekeken of de vraag voor de eerste keer gesteld wordt of dat deze (meerdere malen) herhaald wordt, al dan niet in dezelfde woorden. Dit kan invloed hebben op de reactie en de vraagontwijking van de verdachte.

2.4.4 Type delict: hoofd- of relevante variabele?

Een variabele die een aparte vermelding nodig heeft, is het type delict. Bij aanvang van het onderzoek werd er vanuit gegaan dat het type delict veel invloed zou hebben op de vraag-antwoordsequenties en dat daarom de verschillende typen verhoren onafhankelijk van elkaar geanalyseerd moesten worden. Door middel van kruistabellen is gekeken of die veronderstelde invloed ook daadwerkelijk bestaat. Daarvoor is de relatie onderzocht tussen het type delict, de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen. Op basis daarvan is een keuze gemaakt om de verhoren apart of samen te analyseren. Gedurende het onderzoek bleek dat de verschillen tussen de verhoren zodanig klein zijn op de verschillende variabelen, dat ze niet apart behandeld worden. Het type delict wordt dan ook bij de contextvariabelen ingedeeld en de verhoren van de verschillende typen worden samen geanalyseerd. Het type delict heeft echter wel invloed op de vraagontwijking wat betreft de beleefdheidsstrategie, maar niet op de relatie tussen vraagontwerp en vraagontwijking. In tabel 2.1 is het resultaat te vinden van de relatie tussen het type delict en de beleefdheid.

Tabel 2.1 Relatie type delict en beleefdheid

	Direct, zonder omhaal	Direct, met middelen omkleed	Indirect
Type delict			
Zwaar delict (N=102)	65.7	11.8	22.5
Licht delict (N=104)	76.0	19.2	4.8
Totaal (N=206)	70.9	15.5	13.6

Bij het lichte delict wordt er meer direct, zonder omhaal geantwoord (76,0%) dan bij het zware delict (65,7%). Ook zijn de antwoorden van het lichte delict meer direct, met middelen omkleed (19,2%) dan het zware delict (11,8%). Het indirect antwoord geven overheerst echter bij het zware delict (22,5%) en wordt minder gegeven bij het lichte delict (4,8%). De verschillen zijn significant ($X^2(2)=14,54$, $p<.05$).

2.4.5 Aanpassing variabelen

Omdat er een aantal scheve verdelingen waren binnen de variabelen, zijn de waarden die sommige variabelen konden aannemen gereduceerd naar twee (dichotomiseren) of drie. Tot een scheve verdeling werden waarden gerekend die minder dan 10% voorkwamen.

De volgende variabelen zijn aangepast. De nieuwe waarden staan erachter vermeld.

- Wat de vraag doet: opinievraag / feitenvraag / samenvattende vraag
- Spiegelen: ja / nee
- Vorm van de vraag: vraag / bewering
- Beantwoordingsstrategie: adequaat antwoord / niet-adequaat antwoord
- Sfeer van de beurt van de verhoorder en verdachte: positief en neutraal / negatief

2.5 Focus onderzoek

Al snel werd duidelijk dat het middelzware verhoor niet interessant was voor mijn onderzoek naar het fenomeen vraagontwijking. De keuze voor dit verhoor uit de andere opgenomen middelzware verhoren was gemaakt omdat er veel vraag-antwoordsequenties plaatsvonden. De assumptie die ik gemaakt had, was dat er dan ook een grote kans op vraagontwijking zou zijn. Er bleken echter onvoldoende onderzoekseenheden in het middelzware verhoor te zitten, er vond te weinig vraagontwijking plaats. Voor de kwantitatieve analyse is daarom gekozen voor een focus op het lichte en zware verhoor (hierdoor resteren 223 beurten). Het onderzoek richt zich immers op vraagontwijking. Dit betekent niet dat het materiaal van het middelzware delict niet waardevol is. De vraag-antwoord structuur in dit verhoor illustreert hoe een verhoor 'ideaal' gezien eruit ziet, met weinig vraagontwijking. In paragraaf 3.1 meer hierover.

Hoofdstuk 3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten besproken. Eerst zal het middelzware verhoor aan bod komen. Voor de rest van het onderzoek zal de focus liggen op het lichte en zware delict. Er wordt gekeken wat de 'platte' resultaten zijn; wat doen de variabelen? Vervolgens worden er relaties gelegd tussen de variabelen. Ten slotte is er een uitgebreide kwalitatieve analyse gemaakt van een aantal interessante fenomenen die naar voren zijn gekomen gedurende het onderzoek.

3.1 Het 'ideale' verhoor

Het middelzware verhoor in het onderzoek is een typisch voorbeeld van het afnemen van een verklaring op basis van feitenvragen die door de verdachte beantwoord worden. De inbreuk van het gesprek is niet zo groot en voor beide gespreksdeelnemers is ook de druk niet heel hoog. Dit resulteert erin dat de vraag-antwoordsequentie meer als het 'ideaalplaatje' van een institutioneel gesprek wordt. Uit de kwantitatieve analyse van de data blijkt dat in het verhoor van het middelzware delict qua vraagontwijking weinig gebeurt. De gespreksrollen en beurtwisselingsregels worden in stand gehouden en er wordt op een directe manier adequaat antwoord gegeven. Tevens wordt meteen een antwoord gegeven en niet eerst uitgeweken naar een ander onderwerp of een omweg naar het antwoord gemaakt. Het bovenstaande wil niet zeggen dat de verdachte daardoor ook de waarheid spreekt, maar wel dat hij weinig vragen ontwijkt. Ook worden relatief meer vragen gesteld dan beweringen gedaan en op één na zijn de vragen allemaal feitenvragen.

Hieronder is een fragment te vinden uit het verhoor van het middelzware transcript, dat duidelijk een vraag-antwoord structuur laat zien en waarbij weinig vraagontwijking plaatsvindt.

Fragment 3.1 Middelzwaar delict

- vh Wat zei - heb je gehoord wat hij zei?
86 vd Ja. 'D'r heeft iemand een probleem'.
vh Tegen-, zei hij dat tegen jullie als groep of tegen-?
87 vd Dat zei hij tegen ons als groep.
vh 'Dat iemand problemen heeft' [, hè?
88 vd [Ja.
vh Heeft ie toen ook gezegd wie d'r problemen had?
89 vd Dat heeft ie wel gezegd, ja.
vh En wie was dat?
90 vd [Naam k1].
vh En wat hebben jullie toen gedaan?
91 vd Toen zijn we naar buiten gelopen. Toen heeft eh [naam v1] tegen ons allen gezegd: 'Wacht hier, ik ben zo terug'. Toen is hij naar de hoek van de straat gelopen en toen [naam k1] bij zijn kraag gevat en toen heeft 'ie hem naar de hoek van zijn straat gesleurd.
vh Jij bent er niet bij geweest?
92 vd Ja, ik heb 't op afstand gezien. Hij zei 'wacht hier' dus ja als hij dat zegt dan eh, wacht ik wel effe als ik iemand vertrouw.

Uitgezonderd de vragen voorafgaand aan beurt 88 en beurt 92 zijn de vragen van de verhoorder allemaal een syntactische vraag. De vragen zijn allen feitenvragen, waarbij geen suggestie wordt gewekt, afgezien van de vragen voorafgaand aan beurt 88 en 92. De verdachte probeert niet de vraag te ontwijken door het spelen met de gespreksrol of de beurtwisselingsregels. De beleefdheidsstrategie van de antwoorden is direct, waarbij de beurten 91 en 92 met middelen omkleed worden. Door het gebruik van de directe rede omkleedt de verdachte zijn antwoord met solidariserende middelen. Ook stelt de verdachte de inbreuk kleiner voor in beurt 92, door de uiting 'dan wacht ik wel effe'. Hiermee omkleedt de verdachte zijn antwoord met respectvolle middelen. Het enige non-antwoord dat er volgt, is beurt 89. De verhoorder wil eigenlijk niet weten óf hij gezegd heeft wie er problemen had, maar wie dat was. De verdachte geeft met z'n antwoord 'dat heeft ie wel gezegd, ja' een duidelijk kort antwoord, zonder verder op de vraag in te gaan. In beurt 90 geeft hij echter wel een antwoord op de specifieke vraag 'wie dat was'.

3.2 Wat doen de variabelen?

In deze paragraaf wordt een korte samenvatting gegeven van de 'platte' resultaten van het onderzoek. Zoals gezegd betreft dit het lichte en zware delict. Eerst volgt een tabel met de frequenties van de variabelen. Dit om een overzicht te geven hoe vaak een aspect is voorgekomen en met welk percentage. Vervolgens wordt een aantal opvallende zaken eruit gelicht en kort omschreven welke patronen hierin te ontdekken zijn.

Tabel 3.1 Overzicht frequenties onafhankelijke variabelen

Vorm vraag (N=206)	Vraag (N=98) 47.6	Bewering (N=108) 52.4	
Manier van vragen (N=206)	Open (N=72) 35.0	Gesloten (N=134) 65.0	
Wat doet de vraag (N=206)	Opinievrage (N=24) 11.7	Feitenvrage (N=160) 77.7	Samenvattende vraag (N=22) 10.7
Suggesterende formulering (N=206)	Nee (N=159) 77.2	Ja (N=47) 22.8	
Manier van spiegelen (N=206)	Geen (N=185) 89.8	Wel (N=21) 10.2	

Onafhankelijke variabelen

Vraagvorm

Opvallend is dat er meer beweringen zijn gedaan (52,4%) dan vragen zijn gesteld (47,6%). Dit is opmerkelijk, omdat er in een politieverhoor zoveel mogelijk gestreefd wordt naar objectiviteit. Door beweringen te doen, wordt de verdachte vanuit een bepaalde invalshoek benaderd.

Manier van vragen

Er worden veel meer gesloten vragen (65,0%) dan open vragen (35,0%) gesteld. Een van de doelstellingen van een politieverhoor is het stellen van open vragen, om een objectieve verklaring op te stellen.

Wat de vraag doet

Over het algemeen worden er in de onderzochte transcripten veel meer feitenvragen gesteld (77,7%) dan opinievrage (11,7%). Samenvattende vragen worden iets minder gesteld dan opinievrage (10,7%). In politieverhoren is waarheidsvinding het hoofddoel. Door feitenvragen te stellen wordt getracht om een zo objectief mogelijke waarheid te achterhalen. Echter, samenvattende vragen zijn ook belangrijk. Op deze manier toetst de verhoorder of hij de verdachte goed heeft begrepen en is er minder kans op misverstanden of verkeerd begrepen of geïnterpreteerde verklaringen.

Suggesterende vragen

Voor 22,8% wordt er op een suggesterende manier vragen gesteld. Door suggesterende vragen kan het antwoord van de verdachte worden beïnvloed.

Spiegeling

In totaal wordt er voor 10,2% in de vragen gespiegeld. Spiegeling is, net als de samenvattende vraag, belangrijk voor waarheidsvinding. Met het spiegelen van de verdachte wordt er dieper op antwoorden ingegaan en krijgt de verdachte het idee dat hij niet zomaar alles kan zeggen zonder gevolgen. Omdat spiegeling te weinig voorkomt in het materiaal, wordt deze variabele voor de rest van het onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Tabel 3.2 Overzicht frequenties afhankelijke variabelen

Gespreksrollen (N=206)	In stand houden (N=180) 87.4	Spelen met gespreksrol (N=26) 12.6	
Beurtwisselingsregels (N=206)	In stand houden (N=200) 97.1	Spelen met beurtwisseling (N=6) 2.9	
Beantwoording vraag (N=206)	Adequaat antwoord (N=113) 54.9	Niet-adequaat antwoord (N=93) 45.1	
Beleefdheidsstrategie (N=206)	Direct (N=146) 70.9	Direct, met middelen (N=32) 15.5	Indirect (N=28) 13.6

Afhankelijke variabelen

Vraagbehandeling

Er wordt over het algemeen weinig gespeeld met de gespreksrollen (12,6%) of gespeeld met de beurtwisselingsregels (2,9%). Omdat spelen met de beurtwisselingsregels te weinig voorkomt in het materiaal, wordt deze variabele voor de rest van het onderzoek buiten beschouwing gelaten.

De verwachting is dat de verdachte de vraagontwijking via een beantwoordingstrategie of beleefdheidsstrategie realiseert. Daarvoor is er gekeken naar de manier waarop de verdachte antwoord geeft. Voor iets meer dan de helft geeft de verdachte adequaat antwoord (54,9%). Voor iets minder dan de helft (45,1%) geeft de verdachte een niet-adequaat antwoord. Dit houdt in dat deze een non-antwoord geeft, verschuift van spreekstandpunt, een expliciet non-antwoord geeft of de vraag aanvalt. Dit is opvallend, omdat er een duidelijke vraag-antwoord structuur in de verhoren zit. Als er gespreksanalytisch naar wordt gekeken blijkt dat veel antwoorden niet-adequate antwoorden zijn.

De beleefdheidsstrategie van de verdachte is als volgt: 70,9% van de antwoorden is direct. 15,5% is direct, maar met middelen omkleed en 13,6% is uiteindelijk indirect. Dat betekent dat er voor 29,1% vraagontwijking plaatsvindt door middel van een beleefdheidsstrategie.

Tabel 3.3 Overzicht frequenties relevante variabelen

Sfeer beurt verhoorder (N=206)	Neutraal/positief (N=187) 90.8	Negatief (N=19) 9.2
Sfeer beurt verdachte (N=206)	Neutraal/positief (N=131) 63.6	Negatief (N=75) 36.4
Gespreksdeel (N=206)	Small talk (N=40) 19.4	Begin en eind, sociaal praatje (N=22) 10.7
	Midden, betreffende delict (N=144) 69.9	
Vraag eerst gesteld (N=206)	Ja (N=155) 75.2	Nee (N=51) 24.8
Type delict (N=206)	Licht delict (N=104) 50.5	Zwaar delict (N=102) 49.5

Relevante variabelen

Sfeer

Er is met name sprake van een neutrale sfeer of een positieve sfeer van zowel de verhoorder (90,8%) als de verdachte (63,6%). Bij de beurt van de verdachte heeft echter 36,4% van de beurten een negatieve sfeer. Bij de beurt van de verhoorder is dit slechts 9,2%.

Gespreksdeel

Tijdens het onderzoek bleek er een hoop small talk plaats te vinden in de verhoren. Hierbij wordt er voornamelijk gepraat over het wel of niet meewerken aan het verhoor. 19,4% van de beurten betreft small talk. 10,7% van de beurten betreft het begin of einde van het gesprek waarin een sociaal praatje wordt gemaakt of waarin officiële mededelingen gedaan worden. 69,9% van de beurten gaan over het betreffende delict of zaken die daarmee samenhangen.

Frequentie van de vraagstelling

Van alle vragen is 24,8% een herhaling van de vraag, al dan niet in dezelfde bewoordingen.

Type delict

De beurten per type delict zijn netjes verdeeld over het materiaal. 50,5% van de beurten is afkomstig uit het lichte delict en 49,5% uit het zware delict.

3.3 Relaties tussen de variabelen

Als eerste zullen de relaties tussen de onafhankelijke (vragen) en afhankelijke (antwoorden) variabelen besproken worden. Vervolgens worden de relaties met de relevante variabelen bekeken.

3.3.1 Onafhankelijke en afhankelijke variabelen

Om te achterhalen welke variabelen een relatie hebben met elkaar, zijn kruistabellen gemaakt van elke mogelijke combinatie van onafhankelijke en afhankelijke variabelen: O1 t/m O5 x A1 t/m A4. Bij elke tabel is de Chi-kwadraat toets uitgevoerd. In tabel 3.4 is het resultaat van dit onderzoek te vinden.

Tabel 3.4 De relaties tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen

	Gespreksrol A1	Beurtwisseling A2	Antwoord A3	Beleefdheid A4
Vraagvorm (O1)	* *	X	-	-
Manier van vragen (O2)	-	X	*	-
Wat de vraag doet (O3)	-	X	**	-
Suggesterende vraag (O4)	-	X	-	-
Spiegeling (O5)	X	X	X	X

- = niet significant * = $p < .10$, trend ** = $p < .05$, significant X = te weinig frequent

Voor elk significant resultaat is de kruistabel bestudeerd en een analyse gemaakt van het patroon dat zichtbaar is. De volgende paragrafen bespreken de resultaten.

3.3.1.1 Gespreksrol

De vraagvorm, een dichotome variabele met de waarden 'vraag' of 'bewering', heeft een relatie met de gespreksrol, die in stand kan worden gehouden of waarmee de verdachte speelt.

Tabel 3.5 Relatie vraagvorm en gespreksrol

Vraagvorm	Gespreksrol in stand houden	Spelen met gespreksrol
Vraag (N=98)	92.9	7.1
Bewering (N=108)	82.4	17.6
Totaal (N=206)	87.4	12.6

Na beweringen speelt de verdachte meer met de gespreksrol (17,6%) dan na vragen (7,1%). Het verschil is significant ($X^2(1)=5,09$, $p < .05$).

3.3.1.2 Beurtwisseling

De variabele 'spelen met de beurtwisselingsregels' komt te weinig frequent voor ($n=26$) om zinvol te kunnen analyseren. Deze variabele wordt verder buiten beschouwing gelaten.

3.3.1.3 Antwoord

De variabelen 'wat de vraag doet' en 'manier van vragen' hebben beiden een relatie met het antwoord dat de verdachte geeft. In tabel 3.6 is deze relatie te zien.

Tabel 3.6. Antwoordpatroon van de verdachte als reactie op vraag verhoorder

	Adequaat antwoord	Niet-adequaat antwoord
Wat de vraag doet		
Opinievrage (N=24)	20.8	79.2
Feitenvrage (N=160)	56.9	43.1
Samenvattende vrage (N=22)	77.3	22.7
Manier van vragen		
Open vrage (N=72)	47.2	52.8
Gesloten vrage (N=134)	59.0	41.0
Totaal (N=206)	54.9	45.1

Opinievrages krijgen het meest een niet-adequaat antwoord (79,2%). Daarna volgt de feitenvrage met 43,1%. De samenvattende vrage krijgt het minst een niet-adequaat antwoord (22,7%). De verschillen zijn significant ($X^2(2)=15,95$, $p<.001$).

Bij de manier van vragen is er sprake van een trend ($X^2(1)=2,60$, $p<.10$). Als de verhoorder een open vrage stelt, kan deze eerder een niet-adequaat antwoord krijgen (52,8%) dan wanneer hij een gesloten vrage stelt (41,0%). Doordat de open vrage meerdere antwoordmogelijkheden biedt, kan de verdachte ook op meerdere manieren de vrage ontwijken, al dan niet duidelijk zichtbaar.

3.3.1.4 Beleefdheid

De beleefdheidsstrategie van de verdachte bleek niet samen te hangen met de onafhankelijke variabelen. Het vraagontwerp heeft dus geen invloed op het verpakken van het antwoord in beleefdheid.

3.3.2 Contextvariabelen

Met multinomiale logistische regressies is onderzocht of de potentieel relevante variabelen invloed hebben op de vraagbehandeling van de verdachte, oftewel de afhankelijke variabelen. De resultaten van de regressieanalyses zijn in tabel 3.7 toegevoegd aan de basistabel 3.4. Slechts één van de vijf in het model opgenomen relevante variabelen bleek een significante relatie te hebben met het spelen met de gespreksrol. Het betreft hier de variabele 'sfeer van de beurt van de verhoorder'. Het spelen met de beurtwisseling was te weinig frequent om zinvol te kunnen analyseren. Tevens werd een significante relatie gevonden tussen het antwoord dat de verdachte geeft en de sfeer van diens beurt en de relatie tussen het antwoord van de verdachte en het type delict kan als een trend gekarakteriseerd worden. De multinomiale logistische regressie van de beleefdheid en de relevante variabelen bleek geen enkele significante relatie op te leveren. Een overzicht van de significante relaties volgt nu in tabel 3.7.

Tabel 3.7 Resultaat van het onderzoek van de relevante variabelen

	Gespreksrol A1	Beurtwisseling A2	Antwoord A3	Beleefdheid A4
Vraagvorm (O1)	* *	X	-	-
Manier van vragen (O2)	-	X	*	-
Wat de vraag doet (O3)	-	X	* *	-
Suggesterende vraag (O4)	-	X	-	-
Spiegeling (O5)	X	X	X	X
Type delict (R1)	-	X	*	(* *) zie paragraaf 2.4.4
Sfeer beurt verdachte (R2)	-	X	* *	-
Gespreksdeel (R3)	-	X	-	-
Frequentie vraag (R4)	-	X	-	-
Sfeer beurt verhoorder (R5)	* *	X	-	-

- = niet significant * = $p < .10$, trend ** = $p < .05$, significant X = te weinig frequent

Wanneer een potentieel relevante variabele in de multinomiale logistische regressie als daadwerkelijk relevant naar voren kwam, is de aard van deze relatie verder onderzocht met behulp van een kruistabel van het type: de significante relatie tussen O en A bij verschillende waarden van R. Tabel 3.8 onderzoekt bijvoorbeeld de relatie tussen de vraagvorm en het spelen met de gespreksrol in verschillende sfeercondities, dat wil zeggen in een neutraal/positieve sfeer en in een negatieve sfeer van de verhoorder.

Tabel 3.8 De relatie tussen de vraagvorm en het spelen met de gespreksrol in een neutraal-positieve vs. negatieve sfeer van de verhoorder

Sfeer verhoorder	Vraagvorm	Gespreksrol in stand houden	Spelen met gespreksrol
Neutraal/positief	Vraag (N=95)	93.7	6.3
	Bewering (N=92)	87.0	13.0
	Totaal (N=187)	90.4	9.6
Negatief	Vraag (N=3)	66.7	33.3
	Bewering (N=16)	56.3	43.8
	Totaal (N=19)	57.9	42.1

Als de beurt van de verhoorder een negatieve sfeer heeft, wordt er meer met de gespreksrollen gespeeld door de verdachte dan bij een neutrale of positieve sfeer voorafgaand aan de beurt van de verdachte. In beide sfeercondities worden beweringen meer ontweken dan vragen.

Tabel 3.9 onderzoekt de relatie tussen het antwoord en wat de vraag doet in een neutraal-positieve sfeer vs. een negatieve sfeer van de verdachte.

Tabel 3.9 De relatie tussen wat de vraag doet en het antwoord in een neutraal-positieve vs. negatieve sfeer van de verdachte

		Adequaat antwoord	Niet-adequaat antwoord
Sfeer verdachte	Wat de vraag doet		
Neutraal/positief	Opinievrage (N=13)	38.5	61.5
	Feitenvrage (N=100)	72.0	28.0
	Samenvattende vrage (N=18)	83.3	16.7
	Totaal (N=131)	70.2	29.8
Negatief	Opinievrage (N=11)	0.0	100.0
	Feitenvrage (N=60)	31.7	68.3
	Samenvattende vrage (N=4)	50.0	50.0
	Totaal (N=75)	28.0	72.0

Een verdachte doet meer aan vraagontwijking met een negatieve sfeer (d.m.v. niet-adequate antwoorden) dan met een neutrale/positieve sfeer (respectievelijk 72,0% en 29,8%). In beide sfeercondities worden de opinievrage het meest ontweken met een niet-adequaat antwoord, daarna de feitenvrage en ten slotte de samenvattende vrage.

Tabel 3.10 onderzoekt de relatie tussen het antwoord en wat de vraag doet bij een zwaar respectievelijk licht delict.

Tabel 3.10 De relatie tussen wat de vraag doet en het antwoord bij een zwaar respectievelijk licht delict

		Adequaat antwoord	Niet-adequaat antwoord
Type delict	Wat de vraag doet		
Zwaar delict	Opinievrage (N=18)	22.2	77.8
	Feitenvrage (N=79)	43.0	57.0
	Samenvattende vrage (N=5)	60.0	40.0
	Totaal (N=102)	40.2	59.8
Licht delict	Opinievrage (N=6)	16.7	83.3
	Feitenvrage (N=81)	70.4	29.6
	Samenvattende vrage (N=17)	82.4	17.6
	Totaal (N=104)	69.2	30.8

Bij een zwaar delict worden er meer niet-adequate antwoorden gegeven (59,8%) dan bij een licht delict (30,8%). Voor beide delicten geldt dat opinievrage het meest worden ontweken, daarna de feitenvrage en ten slotte de samenvattende vrage. De samenvattende vrage krijgen het meest adequaat antwoord bij zowel het zware als het lichte delict.

De afhankelijke variabele 'antwoord' vertoont (zoals in paragraaf 3.3.1.3 te lezen) een trend met de onafhankelijke variabele 'manier van vrage'. De keuze is gemaakt om ook de aard van deze relatie met de relevante variabele type delict (die tevens een trend vertoont) en de sfeer van de beurt van de verdachte te onderzoeken. Tabel 3.11 onderzoekt de relatie met het type delict en tabel 3.12 de relatie met de sfeer van de beurt van de verdachte.

Tabel 3.11 De relatie tussen manier van vragen en het antwoord bij een zwaar respectievelijk licht delict

Type delict	Manier van vragen	Adequaat antwoord	Niet-adequaat antwoord
Zwaar delict	Open vraag (N=41)	34.1	65.9
	Gesloten vraag (N=61)	44.3	55.7
	Totaal (N=102)	40.2	59.8
Licht delict	Open vraag (N=31)	64.5	35.5
	Gesloten vraag (N=73)	71.2	28.8
	Totaal (N=104)	69.2	30.8

Zoals in tabel 3.10 al te zien was, vindt er bij het zware delict meer vraagontwijking met een beantwoordingsstrategie plaats dan bij het lichte delict. Een overeenkomst tussen de delicten is zichtbaar: voor beide delicten geldt dat de open vragen meer ontweken worden dan de gesloten.

Tabel 3.12 De relatie tussen manier van vragen en het antwoord in een neutraal-positieve vs. negatieve sfeer van de verdachte

Sfeer verdachte	Manier van vragen	Adequaat antwoord	Niet-adequaat antwoord
Neutraal/positief	Open vraag (N=51)	60.8	39.2
	Gesloten vraag (N=80)	76.3	23.8
	Totaal (N=131)	70.2	29.8
Negatief	Open vraag (N=21)	14.3	85.7
	Gesloten vraag (N=54)	33.3	66.7
	Totaal (N=75)	28.0	72.0

Zoals in tabel 3.9 al te zien was, doet de verdachte veel meer aan vraagontwijking met een negatieve sfeer, dan met een neutrale/positieve sfeer. De open vraag krijgt in een neutrale/positieve sfeer vaker een niet-adequaat antwoord dan de gesloten vraag. Datzelfde zien we in een negatieve sfeer.

Voorlopige conclusie contextvariabelen

Het patroon dat een bepaalde waarde van de onafhankelijke variabele tot meer vraagontwijking leidt, doet zich bij de verschillende waarden van de relevant gebleken variabelen ook voor.

3.4 Kwalitatieve analyse

In dit gedeelte wordt een kwalitatieve analyse getoond waarin interessante fenomenen van het onderzoek belicht worden. Deze fenomenen zijn gevonden in de verhoren van de zware delicten; hier worden veel verschillende gesprekstechnieken toegepast. De inbreuk van het gesprek is groot, de verdachten worden verdacht van een levensdelict en ze doen veel aan vraagontwijking. Er zijn twee verhoren van het zware delict; van de eerste en tweede verdachte van dezelfde zaak. Deze zullen achtereenvolgens aan bod komen. Het fenomeen bij het eerste zware verhoor is het geven van directieven en expressieven door de verdachte. Van het tweede zware verhoor wordt de dominantie van de verdachte besproken; de verdachte die zowel de vraag-antwoordsequentie als het onderwerp bepaalt. Tevens wordt er gekeken naar het inspelen van de verhoorder op het gevoel van de verdachte en zijn reactie daarop.

3.4.1 Directieven en expressieven door de verdachte

Uit de kwalitatieve analyse in het vorige hoofdstuk blijkt dat er veel small talk plaatsvindt in de verhoren. In dit onderzoek wordt er gesproken van small talk wanneer het onderwerp het zwijgrecht van de verdachte is of wanneer er over koetjes of kalfjes wordt gepraat, wat niet tot

een ander gespreksdeel behoort. Dit kan een gesprek zijn over het verloop van het verhoor of de toon die de verdachte, dan wel de verhoorder aanslaat. Met name in de verhoren van het zware delict is er sprake van veel small talk. Interessant fenomeen is dat wanneer er small talk plaatsvindt er meer directieven en expressieven worden gedaan vanuit de verdachte. Dit past niet in het vraag-antwoordpatroon van een verhoor, waarin de verhoorder de vragen stelt en directieven doet en de verdachte hierop antwoordt.

In de kwantitatieve analyse is small talk geanalyseerd, die verloopt volgens de vraag-antwoordstructuur zoals in de institutionele setting wordt verwacht (zie fragment 3.2). In deze kwalitatieve analyse wordt er verder ingegaan op small talk die hiervan afwijkt.

Fragment 3.2 Small talk met de verwachte vraag-antwoordsequentie

vh2 Hoe vond je het gisteren gegaan?
ve1 Eh deels goed en deels niet goed.

De verhoorder stelt een vraag aan de verdachte en deze geeft daar een antwoord op, al dan niet adequaat.

Small talk en vraag-antwoordsequentie

De verhoorder probeert in het onderstaande fragment 3.3 het gesprek te sturen zodat de small talk zal overgaan in vragen over het delict. Door te vragen of de verdachte wel weet waarom hij daar zit, leidt de verhoorder het onderwerp in. De verdachte geeft een bevestigend antwoord dat hij wel weet waarom hij verhoord wordt. Van beurt 39 naar beurt 40 doet hij echter een onverwachte zet: hij geeft een expressief 'ik schrok daar best wel van gisteren' en wil waarschijnlijk in deze beurt ook het gedrag van de verhoorder beïnvloeden 'of dat je dan tegen mij begint te schreeuwen van eh dit zo het zo het zo!' Hiermee maakt hij kenbaar het gedrag van de verhoorder niet gepast te vinden en probeert hij te voorkomen dat de verhoorder inhoudelijk op de zaak ingaat. Dit is iets dat niet in de vastgelegde institutionele rol past, want de verhoorder bepaalt het gespreksonderwerp en de verhoorder stelt de vragen en doet directieven.

Omdat de verhoorder de verdachte niet interrumpeert in de directieven die hij doet, voelt de verdachte zich gesterkt om hiermee door te gaan. In beurt 41 gaat hij daarin dan ook verder. Hierin worden de directieven alleen maar sterker. Hij geeft aan wat de verhoorder heeft gedaan: 'Want je zegt niet eens eh wat wat voor beelden dat je me laat zien je zegt alleen maar ik laat je wat zien wat je op andere gedachtes brengt'. En wat de verhoorder had moeten doen: 'in plaats van dat je zou eh misschien kunnen zeggen nou eh ik ik laat je nou wel beelden eh van eh haar sowieso zien eh zo ehm maar bereid je voor dat het geen prettige beelden zijn'. Op twee momenten had de verhoorder kunnen inbreken, want de verdachte maakt twee korte pauzes. De verhoorder wordt als het ware ter verantwoording geroepen voor zijn gedrag, terwijl dat niet de bedoeling is in het verhoor en dit buiten de institutionele rol valt. De verdachte zit er juist om ter verantwoording geroepen te worden. Het is dus opvallend dat de verhoorders hier niet op inspringen.

De verhoorder gaat na de beurten van de verdachte niet expliciet in op de 'beschuldigingen'. Na beurt 42 herstelt de verhoorder de vraag-antwoordstructuur door de verdachte een vraag te stellen. Dit betreft dezelfde vraag als de vraag die voor de uitweiding van de verdachte komt, namelijk 'het waarom' van het verhoor. Door te zeggen dat de politie boos is op mensen die een dood veroorzaken, geeft de verhoorder impliciet een reden voor zijn gedrag. En probeert door nogmaals de vraag te stellen aan te geven dat het antwoord van de verdachte niet voldoende was. Op deze manier wil hij weer terug gaan naar vragen over het delict.

Fragment 3.3 Small talk die afwijkt van de verwachte vraag-antwoordsequentie

vh2 Hmhm (>) maar je begrijpt wel waarom da je hier zit? Of zeg je van nou ik snap d'r echt helemaal niks van wa- [waar de politie () vragen over heeft?
38 vd1 [Ja natuurlijk begrijp ik-,
39 vd1 Natuurlijk begrijp ik waarom ik hier zit. Maar eh, maar zo zo komen wij niet verder van eh eh begrijp je waarom je hier zit? Natuurlijk begrijp ik waarom ik hier zit.
40 vd1 Of dat je dan tegen mij begint te schreeuwen van eh dit zo het zo het zo! Ja ik schrok daar best wel van gisteren .h ik weet donders goed waarom ik hier zit.
41 vd1 Maar eh ik dat is dat wat ik zei ik eh ik moet ook eh ie- iets kunnen verwerken bepaalde dingen eh wat je zomaar voor mijn neus gooit. Nou dat vond ik al heel eh heel erg (<). Want je zegt niet eens eh wat wat voor beelden dat je me laat

- zien je zegt alleen maar ik laat je wat zien wat je op andere gedachtes brengt. In plaats dat je zou eh misschien kunnen zeggen nou eh ik ik laat je nou wel beelden eh van eh haar sowieso zien eh zo ehm maar bereid je voor dat het eh geen prettige beelden zijn. Dat je daar ehm waarschijnlijk best wel van van zal schrikken. Ik ben niet van suiker maar dit is niet niets. Ja, jij gooit het zo maar voor me voor mijn neus. En dan begin je ook nog tegen mij eh. Pff. (<) Ja.
- 42 vd1 En al die dingen bij elkaar dat heeft me, dat eh ik zat eh echt eh moet je maar niet denken dat ik daar maar m'n eh blaadjes eh zat te lezen. Nee.
- vh2 Maar je begrijpt wel dat wij als politie boos zijn op mensen die dit veroorzaakt hebben?

Fragment 3.4 is een tweede voorbeeld van small talk die de vraag-antwoordsequentie verstoort.

Fragment 3.4 Transcriptie zwaar delict verdachte 1

- vh1 Wij praten toch normaal tegen jou? En wie gaat er nou, wie gaat er nou zo tekeer? [Wie reageert hier nou heftig?
- 78 vd1 [Ja ik ga niet allemaal. Ik ik ben ha – ik ben be behoorlijk geïrriteerd, maar [behoorlijk.
- vh1 [Ja maar ik vraag gewoon normaal iets aan jou. Ik praat [heel rustig.
- 79 vd1 [Ja, denk je dat het bij mij, zomaar [weg gaat allemaal? [Ja, denk je dat
- vh1 [Nee maar dan hoef je toch niet zo te schreeuwen?

In het bovenstaande fragment is de vraag-antwoordstructuur behoorlijk zoek. De verhoorder stelt een (semi-)retorische vraag. De verdachte reageert hier op door een expressief te maken. Hij geeft weer hoe hij zich op dat moment voelt. Hiermee ontwijkt de verdachte de eigenlijke vraag waarom hij zo 'heftig' reageert. De verhoorder probeert de verdachte te laten voelen dat hij op een abnormale manier reageert op een 'gewone' vraag. Natuurlijk weet de verhoorder ook wel dat dit een gevoelige vraag is. Hij probeert op de verdachte zijn gevoel in te spelen: als je niks op je kerfstok hebt, dan hoef je ook niet 'heftig' te reageren op een 'gewone' vraag. Eigenlijk gaat het er niet om waarom de verdachte zo heftig reageert. Maar de verhoorder wil hem laten voelen dat hij extreem reageert op deze situatie, zodat hij misschien wel de vragen zal beantwoorden.

In beurt 79 stelt de verdachte een retorische vraag met het doel een expressief te doen. 'dat het bij mij, zomaar gaat het maar weg allemaal?' De kern van deze uiting is dat de verdachte begrip wil voor zijn gedrag en laat weten dat het gebeurde veel invloed heeft gehad op zijn gevoelens. De verhoorder gaat vervolgens weer door op de manier van reageren van de verdachte: 'nee maar dan hoef je toch niet zo te schreeuwen?' Ondanks dat de verhoorder niet heel expliciet ingaat op de directieven en expressieven in zowel fragment 3.3 en 3.4 grijpt hij ook niet in.

Verschuiven van verantwoordelijkheid

De verdachte probeert door het verhoor heen diverse directieven te maken, als specifieke manier van vraagontwijking. Hij verschuift de verantwoordelijkheid van het antwoord naar een andere persoon. De verhoorders reageren daar op twee verschillende manieren op, namelijk door de verantwoordelijkheid terug te leggen bij de verdachte of door het directief te negeren.

1. Verantwoordelijkheid terugleggen bij de verdachte

De verdachte claimt in fragment 3.5 niet te weten hoeveel geld er op de rekening staat. Om te voorkomen dat de verhoorder er verder op door gaat, maakt hij een directief. De verhoorder neemt hier echter geen genoegen mee en schuift de verantwoordelijkheid weer terug.

Fragment 3.5 Wijzen op verantwoordelijkheid verdachte

- vh1 Wat staat er op die rekening?
- vd1 Da heb ik niet gekeken (<).
- vd1 En eh jij moet niet allemaal die dingen aan mij vragen want die dingen houdt [naam2] [veel beter bij.
- vh1 [Zat in JOUW portemonnee hoor, even voor de duidelijkheid.

De verdachte probeert in fragment 3.6 de bewering van de verhoorder te ontwijken door een directief te geven dat deze het moet navragen bij [naam2]. De verhoorder schuift de

verantwoordelijkheid terug naar de verdachte door als argument te geven dat ze hem ook hebben gesproken en dat hij daar dus ook antwoord op kan geven.

Fragment 3.6 Wijzen op verantwoordelijkheid verdachte

vh1 [Ja maar wij hebben daar vijf of zes mensen gesproken en die geven ons een hele andere reden waarom die portemonnee daar achtergebleven is als dat jij opgeeft. En dat snap ik dus nie.
vd1 .h ja maar jij jij kan ook bij veel vragen bij [naam2] terecht. Die hij [jou eh-
vh1 [Nee maar zij hebben j ou ook gesproken, [naam ve1]. Die mensen hebben jou ook gesproken. Dus dat hoeven we niet aan [naam2] te vragen, want-

2. Negeren van het directief

De verdachte geeft in fragment 3.7 eerst een antwoord waarbij hij onwetendheid claimt. Om te voorkomen dat de verhoorders erop doorgaan probeert hij door middel van een directief de verantwoordelijkheid af te schuiven. De verhoorder gaat er verder niet meer op in en stelt de volgende vraag.

Fragment 3.7 Negeren van directief

vh1 Welke bar is da geweest?
vd1 Dat weet ik niet. En dat weet ik ECHT niet. Dat heb ik al gisteren gezegd, dat WEET ik niet.
vd1 Maar [naam2] zal het weten.
vh1 Hoeveel heb je daar betaald?

De verdachte geeft ook in fragment 3.8 weer een antwoord waarbij onwetendheid geclaimd wordt en waarbij hij nonchalant zegt 'dat zal het dan wel geweest zijn'. De verhoorder negeert het directief en stelt de volgende vraag.

Fragment 3.8 Negeren van directief

vh1 Zegt jou dat iets?
vd1 Nou, die naam zegt mij helemaal niets maar eh dat dat zal het dan wel geweest zijn. Weet ik niet. Neem ik aan. (<)
vd1 .h en eh het is betaald eh uit de budgettering dat kan je gewoon navragen want dat geld hebben wij eh van [naam3] opgehaald samen.
vh1 En wanneer heb je dat betaald?

De verhoorder weet in fragment 3.9 duidelijk het antwoord van de vraag al, maar wil dat de verdachte het zelf uitsprekt. Als de verdachte niet het gewenste antwoord geeft, spoort de verhoorder hem aan om eens goed na te denken. Hierdoor wordt de verdachte gedwongen om nog een keer een antwoord te geven op dezelfde vraag. Als reactie verschuift hij de verantwoordelijkheid van het antwoord naar [naam2]. De verhoorder gaat hier niet op in en stelt de volgende vraag.

Fragment 3.9 Negeren van directief

vh1 En waarvoor liet je ze daar achter?
vd1 Omdat wij weggingen.
vh2 [[Denk eens goed na.
vd1 [[En ik moest voor-. Ja eh jij moet eh v-v echt veel dingen moet je bij [naam2] zijn hij is eh daar eh is is hij hier veel beter dan ik ((wijst bij 'hier' naar zijkant van het hoofd)) [met m-m-met dingen.
vh1 [Waar is je identiteitsbewijs?

3.4.2 Dominantie van de verdachte

Van het transcript van de tweede verdachte van het zware delict is enkel een kwalitatieve analyse gemaakt omdat deze erg afwijkt van een vraag-antwoordstructuur in een institutionele setting. Daardoor was deze moeilijk te coderen voor kwantitatief onderzoek. Tevens is een uitgebreide kwalitatieve analyse hiervan het meest interessant. Deze analyse laat zien dat de verdachte de vraag-antwoord-sequentie probeert te manipuleren en herhaaldelijk het onderwerp bepaalt. Als laatste wordt een ander fenomeen besproken: het inspelen op het gevoel door de verhoorder en de reactie van de verdachte hierop.

Het manipuleren van de vraag-antwoordsequentie

Het begin van het verhoor verloopt niet zoals een vraag-antwoordsequentie in een verhoor er uit hoort te zien. De verdachte krijgt veel ruimte van de verhoorders en geeft veel uitleg en directieven, een aantal commissieven en declaratieven. De verhoorders grijpen niet in. Het effect hiervan is dat de vraag-antwoordstructuur weg is. Ook in dit verhoor is er weer sprake van small talk. De vragen over het delict worden vermeden en zo dus ontweken. Hieronder volgen een aantal voorbeeldfragmenten.

De verdachte doet in fragment 3.10 een commissief. Hij geeft aan best bereid te zijn om een verklaring af te leggen, waardoor hij zich vastlegt om in de toekomst een verklaring af te leggen. Met de zin 'Ik wil eerst mijn advocaat spreken' doet de verdachte een directief. Op het eerste oog lijkt dit een wens, maar de echte kern van deze uiting is een bevel; de verhoorders kunnen ervoor zorgen dat hij zijn advocaat te spreken krijgt en de indirecte boodschap is dan ook: 'regel dat ik mijn advocaat te spreken krijg'.

Fragment 3.10 Verdachte geeft achtereenvolgens een commissief en directief

vh1 [Nee maar ik, het is ook-

vd2 Eh, kijk eh dat is niet alleen op eh advies van mijn advocaat, maar d'r zijn gewoon nog meer redenen die daarin meespelen. Maar in eerste instantie wil ik gewoon toch mijn eigenlijke advocaat die mij gaat vertegenwoordigen, gewoon eh de zaak inhoudelijk bespreken voordat ik een eh verklaring afleg. **En ik heb ook al tegen jullie gezegd ik ben best bereid om eh een verklaring af te leggen.** Maar niet vandaag, nie morgen en nie overmorgen. **Ik wil eerst mijn advocaat spreken.** En daarom heb ik toestraks ook aangegeven, van nou luister het heeft nu weinig zin. Ik heb mijn advocaat nog niet gesproken die mij gaat verdedigen in mijn zaak, ik heb mijn advocaat nog niet kunnen vertellen (<) hè? W-wa-.

In fragment 3.11 maakt de verdachte door middel van de uiting 'dat ik op dit moment nog steeds gebruik maak van mijn zwijgrecht' een declaratief. Hij brengt op het moment dat hij de uiting uitspreekt de werkelijkheid tot stand. Door te zeggen dat hij gebruik maakt van zijn zwijgrecht, maakt hij op dat moment daadwerkelijk gebruik van zijn zwijgrecht.

Fragment 3.11 Verdachte geeft een declaratief

vd2 Dus ja, vind ik eh **dat ik op dit moment eh nog steeds gebruik maak eh van mijn zwijgrecht.** Totdat ik meneer eh [naam advocaat 2] zelf gesproken heb die ook eh de stukken gaat eh bestuderen, mij eh ook raad kan geven en advies kan geven. (>)

Nadat de bovenstaande beurten hebben plaatsgevonden, begint de verhoorder met small talk die gaat over de situatie in de gevangenis, roken en de bezigheden van de verdachte in de gevangenis. Opvallend is dat er hier wel sprake is van een vraag-antwoordpatroon.

Fragmenten 3.12 tot en met 3.15 illustreren dit.

Fragment 3.12 Verhoorder geeft inleiding voor de small talk

vh1 En verder, niks meegemaakt de afgelopen dagen? ()

vd2 ((lacht)) Nee.

Fragment 3.13 Verhoorder stelt een interessevraag

vh1 Wanneer wist jij dat jij eh gelicht zou worden?

vd2 Gisteren. Avond, pas.

Fragment 3.14 Verhoorder wil de verdachte mogelijkheid geven om iets uit te leggen

vh2 Is dat normaal, zo kort voor het verhoor?

vd2 Ja, eh, dat weet ik eigenlijk niet, ik heb dit nooit eerder nog meegemaakt, dus eh, dit is de eerste keer dat ik dit meemaak. Gisteravond vertelden ze het mij, was het eh vijf uur (<). Als de dag voorbij is.

Fragment 3.15 Interessevraag

vh2 Ja. In je boek lezen en zo? Is het een leuk boek?

vd2 Ja dat boek is wel eh, is leuk boek.

Nadat er een vraag-antwoordstructuur is ontstaan in het verhoor, doet de verhoorder een poging om wat meer over het delict te gaan praten (fragment 3.16). Op dat moment komt de andere verhoorder binnen om te vragen of ze zullen gaan roken. Het draagvlak om de vraag-

antwoordstructuur voort te zetten en het delict centraal te stellen, wordt daardoor teniet gedaan.

Fragment 3.16 Poging tot gesprek betreffende delict

- vh2 Maar denk je niet na over dit allemaal? Heel de dag?
vd2 Ja da's eh, moeilijk van je af te zetten. Ja. Da's niet iets wat je effe zo eh
[wegdraait hè? Nee. ((maakt draaibeweging met hand bij zijn hoofd))
vh2 [Nee, daarom dat vroeg ik m'n eigen af.
vh1 ((vh1 komt binnen)) Wil je eerst een sigaretje roken [naam ve2]? Ja?

Onderwerpbepaling door verdachte

Na de rookpauze start de verdachte zelf een onderwerp, waarbij de verhoorder ter verantwoording wordt geroepen. Dit is een duidelijke manier van vraagontwijking: het manipuleren van de vastgelegde institutionele rollen. Het volgende fragment illustreert hoe de verdachte dit doet.

Fragment 3.17 Onderwerpbepaling door de verdachte

- 72 vd2 Ik heb ook eh dossier eh zitten lezen.
vh1 Ja.
73 vd2 Maar eh, d'r zijn een hoop dingen die d'r ook niet in zitten.
vh1 Hoe eh bedoel jij?
74 vd2 Ja pf ja, wij hebben de vorige keer eh met elkaar gepraat onder de noemer sociaal
praatje. Waarin ik wat dingen heb gezegd en waar ik achteraf van zei ja, hm, had
van mij eigenlijk niet hoeven. Die dingen die die zitten d'r ook niet bij.
vh1 Ehm, [je je bedoelt het ambtelijk verslag waarv-ik toen=
75 vd2 [Waarin ik zeg van-
vh1 =(vorige [was)-
76 vd2 [Ja waarin ik heb gezegd van eh ja ik heb de schuld toen op me genomen
en eh da's mis gegaan omdat zij eh verslaafd is eh. V-van allerlei dingen in ieder
geval die erin stonden, dat heb ik in ieder geval eh niet erin aangetroffen.
vh1 Dat verslag hebben wij op papier gezet omdat wij eh, ja wij vonden dat dat eh dat
we dat moesten doen. Wij hebben jou dat eh ook verteld, we hebben jou dat
voorgelezen. Alleen, dan is het de keus aan degene die eh dat dossier in mekaar
steekt, wat erin komt te zitten en wat jij verteld had, had helemaal niks te maken
met deze zaak.
77 vd2 Nee. Nee maar ik had [eh-
vh1 [En zat en daarom z- daarom had het er ook niet ingezeten.
78 vd2 Ik dacht eh misschien zit het bij haar erin of eh.
vh1 Nee. °Nee, nee, nee°.

Vanaf beurt 73 wordt de verhoorder ter verantwoording geroepen, doordat de verdachte om uitleg vraagt. De verhoorder vraagt wat de verdachte bedoelt: 'hoe bedoel jij?' en verantwoordt zich hierna. In plaats van dat de verhoorder de vraag-antwoordstructuur weer probeert te herstellen, laat hij weer toe dat de verdachte op het onderwerp doorgaat (voor beurt 77) die de verhoorder wederom tot verantwoording roept. Opnieuw geeft deze toe en geeft uitleg.

Inspelen op gevoel en de reactie van de verdachte

De verhoorders proberen op de verdachte zijn gevoel in te spelen, door er diverse malen naar te vragen of er toespelingen over te maken. De verdachte ontwijkt deze vragen openlijk: door het antwoord te weigeren of door het aanvallen van de vraag. Een aantal fragmenten illustreert hoe de verdachte dit doet.

In fragment 3.18 stelt de verhoorder een opinievraag. De verdachte weigert hier antwoord op te geven en doet dit met een indirecte beleefdheidsvorm. Door te zeggen dat hij geen mening heeft, plaats hij een beperking op de verhoorder om door te vragen. Zonder mening kan iemand geen opinievraag beantwoorden.

Fragment 3.18 Het antwoord weigeren

- vh2 Wat vind je daar nou van dat je dan hier toch moet zitten?
vd2 Daar heb ik geen mening over (>).

Door geïrriteerd 'ja wat?' toe te voegen aan zijn antwoord, valt de verdachte in fragment 3.19 de vraag aan door het nut van de vraag in twijfel te trekken. Op deze manier ontwijkt hij de waarschijnlijk achterliggende gedachte van de vraag, namelijk dat hij er wel veel over nadenkt.

Fragment 3.19 Het aanvallen van de vraag

- vh1 En de eh de afgelopen dagen. Want dit hierboven, dat staat bij jou niet stil hè?
Dat blijft maar eh?
vd2 Nee. (<) Ja, wat?

De verhoorder geeft in fragment 3.20 een analyse van het gevoel en gedrag van de verdachte om ervoor te zorgen dat de verdachte toch gaat praten. De verdachte geeft aan dit door te hebben door het verhaal van de verhoorder aan te vallen met 'dit heeft toch geen zin'. De verhoorder doet daarna nog een poging te achterhalen of en wanneer de verdachte dan wél gaat praten, maar hij zegt dat het antwoord al gegeven is en dat hij er nu verder niet meer op in gaat. Door de stilte die daarna volgt, laat de verdachte duidelijk zien zich hier ook aan te houden.

Fragment 3.20 Het aanvallen van de vraag

- vh1 Ik heb ik heb een beetje het idee [naam ve2]. (<) Ge zit met een hoop ellende en ik heb het idee dat gij eigenlijk niet goed weet wat je daar eh, ja hoe da je daar mee om moet gaan. (>)
vh1 Ja, da-dat denk ik, ge weet eigenlijk, ge weet verrekte goed waar het over gaat, en maar ge eh ja, ge zit ermee van hoe moet ik dat nou toch in godsnaam eh bekennen, of over verklaren? En de enigste die dat weet da is degene die d'r eh, ja die erbij is geweest, die het feit mee heeft gepleegd en daar ben jij er in ieder geval eentje van. Ik snap ook eh heel goed dat dat heel moeilijk is, want ik zou dat denk ik eh, ik zou er ook problemen mee hebben als ik hiervan verdacht werd. Alleen als er zo veel ligt en al heb je nog zo'n goede advocaat, die dat echt niet van de tafel af kan vegen, dan had ik zoiets van ja (>).
vd2 Ja, dit heeft toch geen zin, [naam vh1]. ((schraapt keel)) (>)
vh1 Ik vind het wel eh, jammer en ik hoop dat er toch een keer een moment komt dat ge eh van gedachten verandert eh [naam ve2].
vd2 Ja, ik heb daar jou al een antwoord op gegeven eh, [naam vh1]. (<) Duidelijk genoeg (>). ((hele lange stilte, van 38 sec.))

Bovenstaande openlijke vraagontwijkingen zijn opvallend. Uit de kwantitatieve analyse van de overige verhoren blijkt dat er weinig openlijke vraagontwijking plaatsvindt, zie tabel 3.11.

Tabel 3.11 Antwoordstrategie verdachte zwaar en licht delict

	Percentage
Adequaat antwoord	54.9
Non-antwoord	28.2
Verschuiven van spreekstandpunt	1.0
Onwetendheid claimen	4.9
Antwoord weigeren	3.9
Vraag aanvallen	2.4
Op een presuppositie ingaan	4.9

Slechts 3,9% weigert openlijk antwoord en 2,4% valt de vraag aan. De tweede verdachte van het zware delict voelt zich echter niet bezwaard om aan openlijke vraagontwijking te doen, zoals hierboven geïllustreerd. De verdachte lijkt zich sterker te voelen dan de verhoorder. Dit komt doordat hij informatie heeft die de verhoorders graag willen weten en hij lijkt te weten dat ze nog niet genoeg informatie hebben. Tevens heeft de verdachte herhaaldelijk strafbare feiten gepleegd en weet veel over het strafrecht en het reilen en zeilen in een politieverhoor. Hij heeft er geen moeite mee om een antwoord te weigeren of te zwijgen, omdat hij weet dat de verhoorders daar eigenlijk genoeg mee zouden moeten nemen. Het lijkt dat de wijsheid: 'kennis is macht' hier een grote rol speelt, in meerdere opzichten.

Hoofdstuk 4. Conclusies en discussie

In dit hoofdstuk komen de voornaamste conclusies en de discussie aan de orde. De scriptie wordt afgesloten door het doen van aanbevelingen en suggesties te geven voor vervolgonderzoek. De onderzoeksvraag die als basis heeft gediend voor deze scriptie luidt als volgt: *Hoe ziet de vraag-antwoordsequentie er uit in een politieverhoor aangaande lichte, middelzware en zware delicten en op welke manier beïnvloedt het type vraag van de verhoorder de reactie van de verdachte?*

4.1 Vraagontwijking en de invloed van vraagontwerp

Beurtwisseling

Er wordt in de onderzochte verhoren weinig gespeeld met de beurtwisseling. Er vindt weinig interruptie plaats, wat betekent dat de verdachte niet openlijk de vraag-antwoordsequentie wil verstoren en dus op dit vlak meewerkt aan de opbouw van de conversatie. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de verdachte de vragen niet duidelijk wil ontwijken door het beurtwisselingspatroon te doorbreken, maar hier andere strategieën voor gebruikt. Iemand die de waarheid probeert te verhullen, probeert zo 'normaal' mogelijk te antwoorden. Uit het opvallend verstoren van de beurtwisseling zal de verhoorder kunnen afleiden dat de verdachte iets probeert te verbergen en die aanname wil de verdachte waarschijnlijk voorkomen.

Beleefdheid

De beleefdheidsstrategie van de verdachte blijkt in het onderzochte corpus niet samen te hangen met het type, de vorm of manier van vragen van de verhoorder. Het vraagontwerp heeft hier dus geen invloed op de vraagontwijking door middel van een beleefdheidsstrategie.

Gespreksrol

Als de verhoorder een bewering maakt, speelt de verdachte meer met de gespreksrol dan bij een vraag. Dit onderstreept het feit dat de verhoorder volgens 'het boekje' zo weinig mogelijk beweringen mag doen, deze krijgen dus meer vraagontwijking door middel van het spelen met de gespreksrol.

Antwoord

De verhoorboekjes schrijven voor dat parafaseren en samenvatten door de verhoorder belangrijk is in een verhoor. Uit het corpus blijkt dat de samenvattende vraag het meest een adequaat antwoord krijgt. Het toetsen door de verhoorder of hij het goed heeft begrepen, vergroot de kans dat de gesproken en geschreven verklaring met elkaar overeen komen. De samenvattende vraag wordt echter niet genoeg gesteld, wat blijkt uit de 'platte' resultaten in paragraaf 3.2. Net als spiegelende vragen, die ook relatief te weinig worden gesteld, kunnen samenvattende vragen echter een goede invloed hebben op waarheidsvinding. Vraagontwijking door een niet-adequaat antwoord te geven komt het meeste voor bij opinie vragen. Door opinie vragen te stellen geeft de verhoorder de verdachte de kans om uit te wijden en uiteindelijk een niet-adequaat antwoord te geven. De feitenvraag krijgt ook nog behoorlijk vaak een niet-adequaat antwoord, terwijl de antwoorden op feitenvragen belangrijk zijn in een verhoor. Een suggestie is om feitenvragen te stellen, gevolgd door een samenvattende vraag. Hierdoor wordt de verdachte twee keer op een andere manier naar het zelfde gevraagd, maar is er een grotere controle op het gegeven en geïnterpreteerde antwoord. Dit zou het aantal niet-adequate antwoorden en het aantal verkeerd geïnterpreteerde antwoorden en dus valse verklaringen kunnen reduceren. Een patroon dat zichtbaar is in het geven van niet-adequate antwoorden is dat opinie vragen het meest niet-adequate antwoorden ontvangen, dan de feitenvragen en ten slotte de samenvattende vragen. Wat betreft het beantwoorden van een gesloten of open vraag is er sprake van een trend. Op een open vraag volgt eerder een niet-adequaat antwoord dan op een gesloten vraag. Daarom stellen verhoorders misschien ook wel meer gesloten vragen dan open vragen (65,0% ten opzichte van 35,0%). Vanuit de politie dient de verhoorder open vragen te stellen om zo objectief mogelijk te blijven. De verhoorders in dit onderzoek kiezen liever voor een snel bevredigend resultaat (een adequaat antwoord) dan het uiteindelijke lange-termijn resultaat: een zo objectief mogelijk afgenomen verhoor.

Tegenstrijdig

Bij een gesloten vraag wordt er meer adequaat geantwoord dan bij een open vraag. Het lijkt dus dat het stellen van een open vraag af te raden valt, daarbij krijg je immers minder adequate antwoorden. Daarentegen wordt er bij een bewering meer met de gespreksrol gespeeld dan bij een vraag. Dus: wanneer de vraag gesloten is, is de kans op een adequaat antwoord relatief groot, terwijl er ook relatief vaak met de gespreksrol gespeeld wordt. Beweringen werken dus enerzijds positief (meer adequaat antwoord bij een gesloten vraag) en anderzijds negatief (er wordt meer met de gespreksrol gespeeld).

Het patroon van vraagontwijking

In de vraagontwijking door de verdachte is een patroon te ontdekken. Vraagontwijking wordt het meest gedaan door een niet-adequaat antwoord te geven. Zoals in tabel 3.11 te zien was, kiezen de verdachten nauwelijks voor openlijke vraagontwijking bij het geven van een niet-adequaat antwoord. Dit patroon lijkt zich voort te zetten in het algehele patroon van vraagontwijking, het onderstaande schema laat de vraagontwijking zien beginnend bij veel voorkomend en eindigend met minst voorkomend. Qua openlijke vraagontwijking door verstoring van de vraag-antwoordsequentie loopt het schema juist af; van zo min mogelijk openlijk naar opvallend de vraag ontwijken. Een niet-adequaat antwoord is immers een antwoord en het interrumpen van de verhoorder is iets dat meer opvalt als vraagontwijking.

niet-adequaat antwoord → direct, met middelen → indirect → spelen met de gespreksrol → spelen met beurtwisselingsregels.

Het feit dat er zoveel niet-adequate antwoorden worden gegeven is opvallend, maar sluit aan op de vraag-antwoordstructuur in een institutioneel gesprek. Als de verdachte sowieso een antwoord geeft (adequaat of niet), wordt de structuur niet verstoord waardoor vraagontwijking niet zo snel zal opvallen.

4.2 Vraagontwijking, vraagontwerp en de invloed van de contextvariabelen

Sfeer

Als de beurt van de verhoorder een negatieve sfeer bevat, wordt er meer met de gespreksrol gespeeld dan bij een neutrale of positieve sfeer. In politieverhoren is het belangrijk dat de verhoorders een neutrale sfeer behouden, zodat de verdachte geen valse bekentenis onder druk aflegt. Hier is dan ook goed te zien wat de uitwerking van zo'n negatieve sfeer is: de verdachte gaat aan vraagontwijking doen door te spelen met de gespreksrol en probeert de rol van ondervraagde te ontlopen. De meest niet-adequate antwoorden geeft de verdachte met een negatieve sfeer.

Type delict

Vraagontwijking door het geven van een niet-adequaat antwoord wordt beïnvloed door het type delict. Bij een zwaar delict worden meer niet-adequate antwoorden gegeven dan bij een licht delict. Dit heeft meer met de situatie van de verhoren te maken dan met de strafmaat waarop de indeling 'zwaar' en 'licht' delict is gebaseerd. De ernst van de situatie, de ervaring met politieverhoren van de verdachte en de sociale gevolgen kunnen ook invloed hebben op het gebruik van de gesprekstechnieken. En dat is waar er hier sprake van is en wat het verschil in de mate van vraagontwijking waarschijnlijk veroorzaakt.

Invloed op patroon

Zoals in paragraaf 3.3.2 al kort geconcludeerd, doet het patroon dat een bepaalde waarde van de onafhankelijke variabele tot meer vraagontwijking leidt zich bij de verschillende waarden van de variabele 'sfeer' ook voor. Bij beide sfeercondities van de verhoorder worden beweringen meer ontweken dan vragen. Ook geldt voor beide sfeercondities van de verdachte dat de open vraag vaker een niet-adequaat antwoord krijgt dan de gesloten vraag. Ten slotte krijgen in beide sfeercondities van de verdachte de opinievragen het meest niet-adequate antwoorden, dan de feitenvragen en vervolgens de samenvattende vragen. Voor beide type delicten geldt dat de open vragen meer niet-adequate antwoorden krijgen dan gesloten vragen. Tevens geldt dat bij beide type delicten de opinievragen het meest niet-adequate antwoorden krijgen, dan de feitenvragen en ten slotte de samenvattende vragen.

4.3 Discussie

Intuïtie van de onderzoeker

Het verhoor van het middelzware delict bevatte te weinig frequenties van het fenomeen. Aangezien de keuze van de variabelen pas na de transcriptie definitief is gemaakt, kon dit ook niet eerder gesignaleerd worden. Ondanks dat er niet genoeg vraagontwijking plaatsvond, zijn er wel een aantal resultaten gerapporteerd, zoals te lezen in paragraaf 3.1. Deze hebben als toegevoegde waarde dat ze laten zien hoe een vraag-antwoordsequentie verloopt in een verhoor als er weinig vraagontwijking plaatsvindt. De intuïtie van de onderzoeker dat de vraagontwijking in het verhoor van het middelzware delict genoeg voorkwam, heeft helaas te wensen over gelaten.

Complexiteit van het begrip vraagontwijking

Vraagontwijking is een ingewikkeld te onderzoeken fenomeen, desalniettemin is er in deze scriptie geprobeerd om hier empirisch onderzoek naar te doen. Verschillende deelaspecten uit verschillende onderzoeken zijn bij elkaar gepakt om het begrip te dekken, zoals in hoofdstuk 1 uitgebreid is besproken. Het begrip vraagontwijking is in mijn onderzoek stevig aangepakt en misschien ben ik zelfs wel iets te streng geweest; onder vraagontwijking wordt meer verstaan dan Clayman & Heritage (2002) beschrijven met hun 'evasive answers', waarin zij met name de focus leggen op het wijzigen van de agenda door de geïnterviewde. Ook Thornborrow (2002) bekijkt het fenomeen wat beperkter dan waar in deze scriptie sprake van is. Zowel in Nederland als in het buitenland zijn met name nieuwsinterviews geanalyseerd op vraagontwijking. Een verschil met nieuwsinterviews in het onderzoek van enerzijds Clayman & Heritage (2002) en het interview van Bashir en Jackson van Huls (2005) en anderzijds politieverhoren is dat de geïnterviewden zeer waarschijnlijk mediatrainingen hebben gehad en daarbij ook hebben geleerd hoe ze vragen ontwijken waar ze liever geen antwoord op willen geven. In politieverhoren is er natuurlijk geen sprake van zulke trainingen en hoewel sommige verdachten in het onderzoek vaker ondervraagd zijn in een politieverhoor, is er geen zwart-wit-vergelijking te maken met vraagontwijking in nieuwsinterviews. Er is in zekere zin wel gebruik gemaakt van sommige begrippen van Clayman & Heritage over vraagontwijking, maar met het oog op de context van politieverhoren is de keuze gemaakt om het begrip vraagontwijking streng te beoordelen. Clayman & Heritage geven in hun conclusie ook aan dat hun analyse ver van uitputtend is en in deze scriptie is dan ook gekozen voor een bredere aanpak van het begrip, waardoor het een gewaagd onderzoek is geworden. Bij een aantal in het huidige onderzoek genoemde vraagontwijkingen kan ter discussie gesteld worden of het ook daadwerkelijk om vraagontwijking gaat. Echter, het relatief veel geven van niet-adequate antwoorden en het spelen met de gespreksrol wat in alledaagse spraak relatief gezien een stuk minder voorkomt, bieden steun aan de interpretatie dat verdachten dit doen om de vraag te ontwijken. Deze aspecten zullen niet 'voor niets' vaker voorkomen dan in alledaagse spraak het geval is. De vraag die vervolgens ontstaat is of het dan wel vraagontwijking genoemd moet worden. Misschien is het beter om het begrip 'vraagbehandeling' of 'waarheidsmaskering' te gebruiken, omdat er niet altijd even duidelijk wordt ontweken. Toch is ervoor gekozen om het 'vraagontwijking' te noemen omdat vraagbehandeling de lading niet dekt en waarheidsmaskering het uiteindelijke doel van vraagontwijking is.

Beleefdheid als vraagontwijking?

Uit de resultaten blijkt dat het vraagontwerp geen enkele relatie heeft met de vraagontwijking door middel van het gebruik van beleefdheid. Het is dan ook ter discussie te stellen of beleefdheid überhaupt wel samenhangt met vraagontwijking. Bij het gebruiken van een beleefdheidsvorm wordt er inderdaad iets meer of iets anders gezegd dan in een 'neutrale' uiting. Maar het hoeft niet altijd te betekenen dat de vraag ook ontweken wordt. Het kan zijn dat de verdachte een adequaat antwoord geeft, op een indirecte manier. Zoals al eerder aangegeven is in dit onderzoek streng gekeken naar manieren waarop vraagontwijking kan plaatsvinden. Daarom is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten. Het gebruik van beleefdheid kán duiden op vraagontwijking. Dat het vraagontwerp niet gerelateerd is aan de beleefdheid van het antwoord van de verdachte kan een signaal zijn dat beleefdheid niet samenhangt met vraagontwijking.

Opinievrage en niet-adequate antwoorden

Opinievrage krijgen het vaakst niet-adequate antwoorden. Omdat feitenvrage en hun antwoord toch het meest belangrijke zijn in een verhoor (samen met de samenvattende vrage), komt het nut van het stellen van de opinievrage ter discussie te staan. Aan de ene kant kunnen opinievrage leiden tot een afdwaling van een van de doelen van het verhoor, namelijk het achterhalen van feiten. Aan de andere kant kunnen opinievrage juist de waarheid achterhalen en achterliggende gedachte of meningen komen naar voren. Het is dus voor een verhoorder van belang om opinievrage te stellen die te maken hebben met het gepleegde delict en zo meer inzicht te krijgen in de belevingswereld van de verdachte. Toch lijkt het erop dat de verdachte zijn opinie niet zo graag wil geven, hij ontwijkt deze vrage door het geven van niet-adequate antwoorden. In het onderzochte corpus worden er relatief weinig opinievrage gesteld (11,7%) maar de opinievrage die gesteld worden, zijn van belang voor de waarheidsvinding. Om de gedachtegang van de verdachte te begrijpen, is het aan te raden om een goede balans te vinden tussen het stellen van feiten- en opinievrage.

4.4 Verdere suggesties voor de politie

Naast de conclusies en discussiepunten die hierboven genoemd zijn, zijn er nog een aantal suggesties voor de politie te noemen.

Opnemen van verhoren

In het eerste hoofdstuk worden een aantal voor- en nadelen genoemd van het opnemen van verhoren. Onder andere wordt het catalogiseren als nadeel opgeworpen. Dit is echter pas het begin van het proces. Het interpreteren van geluidsopnames is geen eenduidige zaak. Na het doen van dit onderzoek is het mij duidelijk geworden hoe tijdrovend het transcriberen en analyseren van geluidsmateriaal is. Het is belangrijk dat naast de catalogisering ook duidelijk is welk fragment in welk gedeelte van het geluidsmateriaal voorkomt. Het voordeel van opnames is dat er nu niet meer gespeculeerd hoeft te worden over óf er iets wel of niet gezegd is, dit staat immers op tape. Wát er daadwerkelijk gezegd is, de interpretatie, is een ander verhaal. Zowel de context als eerdere verhoren spelen hierin een rol. Voordat verhoren in het wilde weg worden opgenomen, is het van belang dat er een helder plan ligt voor wat er vervolgens met die opnames gebeurt. De oplossing van het achterhalen van valse bekentenissen ligt dus niet simpelweg in het opnemen van de verhoren, maar vergt een nieuwe aanpak en een goed doordacht systeem.

Small talk

Wanneer er small talk plaatsvindt, worden er meer directieven gedaan vanuit de verdachte. Dit past niet in het vrage-antwoordpatroon van een verhoor, waarin de verhoorder de vrage stelt en directieven doet en de verdachte geacht wordt hierop te antwoorden. De verdachte grijpt het beetje vrijheid dat de verhoorder geeft met beide handen aan en ziet de kans om het vrageantwoordspel te ontwijken door zelf directieven en expressieven te maken. Deze directieven en expressieven tijdens de small talk verstoren de vrage-antwoordsequentie en op het gebied van waarheidsvinding levert small talk weinig op. Het kost veel tijd en levert irritatie op bij beide partijen. De politie zou er goed aan doen eens na te denken over het nut van het voeren van small talk en dan met name over de discussie betreffende het verloop van het verhoor en het wel of niet praten van de verdachte. Het onder druk zetten van de verdachte levert een negatieve sfeer op. Misschien is het op het moment dat small talk plaatsvindt juist wel goed om het verhoor te beëindigen in plaats van ellenlange verhoren te houden zonder resultaat en met meer kans op valse verklaringen.

4.5 Vervolgonderzoek

Kwantitatief onderzoek

Een onderzoek dat kwantitatief meer omvangrijk is, zou de resultaten die in deze scriptie naar voren zijn gekomen kunnen onderzoeken. Zo kan gekeken worden of de vrageontwijking in deze casestudy geldt voor meerdere politieverhoren en niet alleen het geval zijn in de onderzochte verhoren.

Experimenteel onderzoek

Er zou een onderzoek gedaan kunnen worden naar de relatie tussen vraagontwijking en beleefdheid. Dit kan tot meer inzicht leiden naar het gebruik van beleefdheid bij het ontwijken van een vraag. Te denken valt aan een experimenteel onderzoek, waarbij aan de proefpersonen gevraagd wordt om een aantal vragen te ontwijken en een aantal vragen eerlijk te beantwoorden. De onderzoeker kan vervolgens gaan analyseren welke beleefdheidsstrategieën de proefpersonen gebruiken. Ondanks dat dit niet natuurlijk voorkomend materiaal is, kan er wel inzicht verkregen worden in de beleefdheid die intuïtief gebruikt wordt als vragen ontweken worden. Eventueel kan hierbij gebruik gemaakt worden van oefenverhooren die op de Politieacademie worden gedaan. Dit voorgestelde onderzoek kan niet alleen op beleefdheid toegepast worden, maar ook op de verschillende deelaspecten van vraagontwijking in deze scriptie.

Vijandigheid

Het onderzoek in deze scriptie heeft zich gefocust op het vraagontwerp van de verhoorder en de reactie van de verdachte daarop. Vervolgonderzoek kan zich richten op de vijandigheid van de vragen en de reactie van de verdachte. Heeft het wel zin om een verdachte 'stevig aan te pakken' om een adequaat antwoord te krijgen? Of is juist een minder vijandige vraagstelling nodig? Door dit te onderzoeken kan er meer inzicht verkregen worden over de invloed van de verhoorstijl op de reactie van de verdachte.

Uit de bovenstaande conclusies, discussies en aanbevelingen blijkt dat onderzoek naar politieverhooren nuttig is en hoewel niet eenvoudig, van groot belang is voor een rechtvaardige rechtspraak. Een politieverhoor is mensenwerk en daar kunnen dus fouten gemaakt worden. Door politieverhooren voortdurend onder de loep te houden, kunnen deze 'fouten' beperkt worden en wordt een kritische blik gehouden ten opzichte van waarheidsvinding.

Literatuurlijst

- Appel, R. (2002), *Taal en taalwetenschap*. Oxford: Blackwell
- Atkinson, J.M. and P. Drew (1979), *Order in Court: The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings*. London: Macmillan
- Austin, J. L. (1962), *How to Do Things With Words*. Oxford: Oxford University Press
- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede (2001), *Methoden en technieken*. Groningen: Stenfert Kroese
- Bales, R.F. (1950), *Interaction process analysis: a method for the study of small groups*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley
- Blaauw, J. (1998), *Dubieuze verhoren, fatale gevolgen*. Justitiële Verkenningen, jaargang 24, nummer 24
- Bryman, A. (2001), *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press
- Brown, P. & S. Levinson (1987), *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press
- Clayman, S. & J. Heritage (2002), *The news interview: journalists and public figures on the air*. Cambridge: Cambridge University Press
- De Vries, H.R. (1997), *Het politieverhoor onder de loep*. Amsterdam : Vrije Universiteit
- Drew P., (1992), *Contested evidence in courtroom cross-examination: the case of a trial for rape*. In Drew and Heritage (1992a), pp. 470-520.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997), *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen: Martinus Nijhoff & Deurne: Wolters Plantyn
- Gordon, N.J & W.L. Fleisher (2002). *Effective interviewing & interrogation techniques*. San Diego: Academic Press
- Green, G.M. (1996), *Pragmatics and natural language understanding*. Mahwah: Erlbaum
- 't Hart, H., H. Boeije & J. Hox (2005), *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom onderwijs
- Heydon, G. (2005), *The language of police interviewing: a critical analysis*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan
- Huls, E. (1982), *Taalgebruik in het gezin en sociale ongelijkheid : een interactioneel sociolinguïstisch onderzoek*. Proefschrift Nijmegen
- Huls, E. (2001), *Dilemma's in menselijke interactie, een inleiding in de strategische mogelijkheden van taalgebruik*. Utrecht: Uitgeverij Lemma
- Huls, E. (2005), *Waarheidsvinding en waarheidsmaskering*. Ongepubliceerd manuscript. Tilburg, Universiteit van Tilburg
- Huls, E. (2007), *Vraagontwijking van manlijke en vrouwelijke politici en niet-politici*. Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen 78, Jaargang 2007, nummer 2. Themanummer In Gesprek. p. 37-47
- Hutchby, I. (1996), *Power in discourse: the case of arguments on a British talk radio show*. Discourse & Society vol.7, 4: 481-497
- Hutchby, I. & R. Wooffitt (1998), *Conversation analysis: principles, practices and applications*. Oxford: Polity Press

- Komter, M.L. (2001b), *Dilemma's in de verhoorkamer*. Het Tijdschrift voor de Politie, 63/3, 25-31
- Komter, M.L. (2003), *The construction of records in Dutch police interrogations*. Information Design Journal/Document Design 11, 2/3, 201-213
- Koops, B.J. (2000), *Commanding decryption an the privilege against self-incrimination*. In Breur C.M., Kommer M.M., Nijboer J.F. & Reijntjes J.M. (Ed.). Published in *New trends in criminal investigation and evidence Volume II*. (pp. 431-445). Antwerpen-Groningen-Oxford: Intersentia
- Korswagen, C.J.J. (1992), *Drieluik mondelinge communicatie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Kuiper, Y. (2006), *Vraagontwijking : verschillen tussen mannelijke politici, vrouwelijke politici en niet-politici*. Tekst en Communicatie. Universiteit van Tilburg.
- Levinson, S.C. (1983), *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Newman, M.L., J.W. Pennebaker, D.S. Berry, J.M. Richards (2003), *Lying words: predicting deception from linguistic style*. Personality and Social Psychology Bulletin, Vol. 29, No. 5, 665-675
- Post, J. (2006), *De verhoorder gehoord*. Afstudeerscriptie Master Tekst & Communicatie: Universiteit van Tilburg
- Posthumus, F. (2005), *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord. Rapportage in opdracht van het College van procureurs-generaal*. Amsterdam
- Projectgroep Recherche Basis Cursus (1989), *Recherche(le)ren; handboek voor de recherche basis cursus, deel 2*. Zutphen: Rechercheschool Zutphen, Opleidingsinstituut voor Criminaliteitsbeheersing
- Sacks, H. (1992), *Lectures on conversation*. Oxford: Blackwell
- Schussler, F.J. (2005), *Politie zakboek: Wettteksten hulpofficier van justitie*. Alphen aan den Rijn: Kluwer
- Shuy, R.W. (1998), *The language of confession, interrogation and deception*. Thousand Oaks : Sage
- Ten Have, P. (1987), *Sequenties en formuleringen. Aspecten van de interactionele organisatie van huisarts-spreekurgesprekken*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam
- Thornborrow, J. (2002), *Power talk; language and interaction in institutional discourse*. Harlow: Pearson Education
- Van Koppen, P.J. (1998), *Bekennen als bewijs; bedenkingen bij het verhoor van de verdachte*. Justitiële verkenningen, jaargang. 24, nr. 4. Arnhem : Gouda Quint
- Van Koppen, P.J., Ch. G.D Dudink et al. (2003), *De Schiedammer parkmoord : een rechtspsychologische reconstructie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri
- Vrij, A. (1997), *Goede politieverhoren*. Het Tijdschrift voor de Politie, nr. 12. 27-30
- Vrij, A. (2004), *Why professionals fail to catch liars and how they can improve*. Legal and Criminological Psychology, Volume 9, Number 2, pp. 159-181(23). The British Psychological Society

Internet

<http://www.mr-online.nl/archief-camilo-schutte/waarom-mogen-advocaten-politieverhoren-niet-bijw.html>

<http://www.skepsis.nl/bekentenissen.html>

<http://www.peterrdevries.nl/tekst/extra-verhoren.htm>

http://www.telegraaf.nl/binnenland/article62913661_ece?cid=rss